

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ PROGRAMLAR ENSTİTÜSÜ
TRAVMA VE AFET ÇALIŞMALARI UYGULAMALI RUH SAĞLIĞI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ, AYRIMCILIK VE RUH SAĞLIĞI
İLİŞKİSİ: “KIRMIZI BAŞLIKLİ KIZ MASALININ İNCELENMESİ”

DİLŞEN ÖZDEN TOPUZ

116507018

PROF. DR. İŞİK KARAKAYA

İSTANBUL

2021

TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ, AYRIMCILIK VE RUH SAĞLIĞI İLİŞKİSİ: “KIRMIZI BAŞLIKLİ KIZ MASALININ İNCELENMESİ”

THE RELATIONSHIP OF GENDER ROLES, DISCRIMINATION AND MENTAL HEALTH: “A REVIEW OF THE LITTLE RED RIDING HOOD TALE”

Dilşen Özden Topuz

116507018

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Işık Karakaya (İmza)
İstanbul Bilgi Üniversitesi

Jüri Üyesi: Prof. Dr. A. Tamer Aker (İmza).....
İstanbul Bilgi Üniversitesi

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Özlem Kararımak (İmza).....
Bahçeşehir Üniversitesi

Tezin Onaylandığı Tarih: 29.01.2021

Toplam Sayfa Sayısı: 80

Anahtar Kelimeler (Türkçe)

- 1) Ayrımcılık
- 2) Toplumsal Cinsiyet Eşitliği
- 3) Ruh Sağlığı
- 4) Kırmızı Başlıklı Kız
- 5) Masal

Anahtar Kelimeler (İngilizce)

- 1) Discrimination
- 2) Social Gender Equality
- 3) Mental Health
- 4) Little Red Riding Hood
- 5) Tale

ÖNSÖZ

Zarifliği, güler yüzü, her zaman destekleyici tavrı ve öğrettikleri, verdiği fikirler ile yoluma ışık olan tez danışmanım, çok sevgili hocam Prof. Dr. Işık Karakaya'ya teşekkürlerimi sunarım.

Bugüne kadar her zaman yanımda olan, bana inanan ve beni hep destekleyen, mesleki anlamda kendimi geliştirmeme her dem fırsat tanıyan, öğrettiklerinin, deneyimlerinin izinden gittiğim çok kıymetli sevgili Prof. Dr. Tamer Aker hocama şükranlarımı sunarım. İyi ki varsınız hocam!

Sevgili Prof. Dr. Özlem Kararımak hocam; Şirinler çizgi filminin bir bölümünde Şirin'e elindeki sihirli değnek ile ormanda her dokunduğu ağaca renk veriyordu. Tüm dokunuşlarınız ve hayatıma kattığınız renklerden ötürü teşekkür ederim.

İstanbul Bilgi Üniversitesi Travma ve Afet Çalışmaları Uygulamalı Ruh Sağlığı Yüksek Lisans Programındaki tüm hocalarıma, ruh sağlığı alanında bana kazandırdıkları bakış açısı için teşekkürlerimi sunarım.

Geniş geniş mekanlarda ama dar vakitlerin içerisinde temas edebildiğim yol arkadaşlarım Sema, Defne ve Hakan'a, mesleki anlamda ve hayatın içerisindeki koşuşturmacalarım, iniş çıkışlarım sırasında bana göstermiş olduğunuz anlayış ve verdiğiniz sonsuz destek için çok ama çok teşekkür ederim.

Rahmetli sosyoloji profesörü çok kıymetli hocam Prof. Dr. Hüsamettin Arslan'a bana kazandırdığı bakış açısı için teşekkür ederim. Hocam hep varsınız! Nurlar içinde yatın.

Travma yüksek lisansının ilk gününden beri hep yanımda olan, beni hep destekleyen, derslerin, işlerin ve hayatın karşımıza çıkarttığı farklı yollarda birlikte yürüyüp, mücadele ettiğimiz dostum Ece Önder iyi ki varsın.

Ve yine travma yüksek lisansının ilk gününden beri yanımda olan ve tez sürecimde de beni hep destekleyen sevgili arkadaşım Özge Kalkan'a çok teşekkür ederim: "Senin dokunuşlarınla kolaylaştı yol"

Zamanın içerisinde beraber var olmaya çalışırken çetrefilli anlarımda hem mesleki anlamda hem de dostum olarak her zaman bana destek olan sevgili Aynur Kaya, iyi ki bu süreçte yanımdaydın.

Sevgili Gülşah Seral'a hem profesyonel anlamda hem de dostum olarak bana her zaman vakit ayırdığı için çok teşekkür ederim.

Somatik Deneyimleme Uygulayıcıları Asistan Ekibi: Her ne halde olursam olayım "o halin" koşulsuz kabul göreceğini hem bireysel hem de toplumsal süreçlerin çoğu zaman zorladığı anlarda her zaman ulaşabileceğimi, destek alabileceğimi ve beraberce yol alabileceğimi bildiğim yegâne ekip olarak iyi ki de varsınız! Varlığınız Yeter! Teşekkürler.

Güneşin olmadığı vakitlerde yüzlerini birbirlerine çeviren günebakan çiçekleri gibi zamanın farklı köşelerinden bir şekilde temas halinde olduğum ve hep de olacağıma inandığım hayatta olan ve şu an hayatta olmayanlara da selam olsun!

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
ABSTRACT	vii
ÖZET.....	viii
GİRİŞ	1
1.1. AYRIMCILIK.....	2
1.1.1. Ayrımcılığa, Eşitsizliğe Yol Açan Tarihsel ve Sosyolojik Süreçler.....	2
1.2. AYRIMCILIK, TOPLUMSAL CİNSİYET, CİNSİYET KAVRAMI VE CİNSİYET ROLLERİ.....	6
1.2.1 Toplumsal Cinsiyet, Cinsiyet Kavramı ve Cinsiyet Rollerini İlgili Kuramsal Yaklaşımların Ayrımcılık ve Ruh Sağlığı ile İlişkisi.....	6
1.2.1.1 Cinsiyet Kimliğinin Kazanılması ve Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuramı.....	7
1.2.1.2 Bilişsel Gelişim Kuramı.....	8
1.2.1.3 Ekolojik Kuram	12
1.2.2 Ayrımcılık, Ruh Sağlığı, Sinir Sistemi İlişkisi ve İlgili Araştırmalar.....	22
1.2.3 Ayrımcılık, Ruh Sağlığı ve Sinir Sistemi İlişkisi	27
1.3. DİL, ANLAM, YORUM, HERMENEUTİK.....	32
1.4. GELENEĞİN ANLAMI, DİL, TOPLUMSAL CİNSİYET.....	34
1.4.1 Geleneğin Anlamı.....	34
1.4.2 İdeolojinin Aygıtı Olarak Dil.....	36
1.4.3 Toplumsal Cinsiyete Dayalı Dilin Kullanımı.....	37
1.4.4 Türkçede Kelimelerin Toplumsal Cinsiyeti ve İlişkili Araştırma.....	45
1.4.5 Kırmızı Başlıklı Kız Masalında Toplumsal Cinsiyete Dayalı Dilin Kullanımı ve Masalın Çözümlemesi.....	46
1.5. MASALIN BİÇİMBİLİMİ.....	54

1.5.1 Vladimir Propp ve Masalın Biçimbilimi.....	54
1.5.2 Kırmızı Başlıklı Kız Masalının, Masalın Biçimbilimi Perspektifinden Çözümlemesi.....	56
2. YÖNTEM.....	58
3. TARTIŞMA.....	59
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	62
KAYNAKÇA.....	65
EKLER.....	80
EK 1. Etik Kurul Değerlendirme Sonucu.....	80

ABSTRACT

The Relationship of Gender Roles, Discrimination and Mental Health: “A Review of The Little Red Riding Hood Tale”

Gender inequality is a persistent issue that permeates all areas of society around the World. The positioning of the dominant societies of the current period in the society, arising from the secondary social status of the non-male in a world surrounded by a patriarchal structure in general, appears as the results of discrimination and gender inequality. Tales are the mediators of the messages desired to be given by culture through language in the socialization process of the individual starting from birth (Gezgin, 2007).

The aim of this study is to examine the relationship between gender roles, discrimination and mental health through Little Red Riding Hood.

Regarding the results of the study; Inequalities between discrimination and gender roles literacy rates between genders, use of language, field of education, labor force participation rate, politics and decision-making policies, all forms of violence including physical, psychological, sexual, economic, cultural, cyber / digital, safe motherhood, preterm birth, birth control, It has been observed that infertility, family planning, stress or alertness related to the threat of discrimination in individuals for a long time, chronic activation in the nervous system, affects many different areas of life such as the use of health, literature, art, sports, media and communication tools

In the study, the analysis of the Little Red Riding Hood Fairy Tale was compiled and shared the comments made in the literature about the fairy tale, and suggestions for future studies presented.

Key Words: Discrimination, Social Gender Equality, Mental Health, Little Red Riding Hood, Tale

ÖZET

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, tüm dünya genelinde toplumun her alanına nüfus etmiş süregelen bir meseledir. Toplumda içinde bulunulan dönemin egemen topluluklarının, genel anlamda ataerkil yapıyla çevrelenmiş dünyada erkek olmayanın, ikincil toplumsal statüsünden kaynaklanan konumlandırılması, ayrımcılığın ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sonuçları olarak belirmektedir.

Masallar ise, doğumdan itibaren başlayan bireyin sosyalizasyon sürecinde, dil aracılığıyla, kültür tarafından verilmek istenen mesajların bir aracıdır (Gezgin, 2007). Masalların, toplumsal cinsiyet rolleri ve ayrımcılığı nesilden nesile aktaran bir noktada olduğu bilinmektedir. Bu nedenle, bu çalışma, toplumsal cinsiyet rolleri, ayrımcılık ve ruh sağlığı arasındaki ilişkinin Kırmızı Başlıklı Kız Masalı üzerinden incelenmesini amaçlamaktadır. Çalışma, doküman analizine dayanan nitel bir araştırma özelliği taşımaktadır.

Çalışmada ulaşılan sonuçlara göre; ayrımcılık ve toplumsal cinsiyet rolleri arasındaki eşitsizliklerin cinsiyetler arası okuryazarlık oranları, dilin kullanımı, eğitim alanı, iş gücüne katılma oranı, siyaset ve karar alma politikaları, fiziksel, psikolojik, cinsel, ekonomik, kültürel, siber/dijital olmak üzere şiddetin her türü, güvenli annelik, erken doğum, doğum kontrolü, infertilite, aile planlaması, bireylerde uzun süre ayrımcılık tehdidiyle ilgili stres veya tetikte olma halinin sinir sistemindeki kronik aktivasyonu gibi sağlık alanı, edebiyat, sanat, spor, medya ve iletişim araçlarının kullanımı gibi hayatın birçok farklı alanına etki ettiği görülmüştür.

Bu çalışma ile; Kırmızı Başlıklı Kız Masalının çözümlemesi ve literatürde masalla ilgili yapılmış olan yorumlar derlenerek paylaşılması nedeniyle gelecek çalışmalara ve alan yazına katkı sağladığı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ayrımcılık, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Ruh Sağlığı, Kırmızı Başlıklı Kız, Masal

GİRİŞ

Tüm mitlerde olduğu gibi güçlü bir iletkenlik özelliğine sahip olan masal, göç ettiği coğrafyada asimile olarak, yerel ihtiyaçları karşılamak üzere dönüşür (Sezer, 2017).

Sözlü kültür ve yazılı kültür ile aktararak günümüze kadar gelen masallar, çocukların gelişimsel aşamalarındaki belirli yaş dönemlerinde aile, kültür, toplum tarafından verilmek istenen mesajların, kuralların, cezaların, dayatılmak istenenin ya da öğretilmek istenenin çeşitli kalıplarla çocuğa verildiği kaynaklardır (Gezgin, 2007).

Toplumsal cinsiyetin çocukların davranışlarına yansımada masalların payı önemlidir. Toplumsal Cinsiyet, toplumun kadın ve erkek olmaya yüklediği anlamlar ve beklentiler olarak tanımlanmakta ve yaşamın çok erken dönemlerinde çocuğun içine doğduğu aileden aldığı geribildirimler ile başlamaktadır. Çocuğun gelişimsel yaşının evrelerine göre, cinsellik ve cinsiyet ile ilgili bilgiler ilk önce çocuğun kendi ailesinden ve/veya bakım vereninden öğrenilmeye başlanır (Connell, 1998).

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rollerinin aktarımı, çocukların bu kavramlar üzerindeki düşüncelerinin şekillenmesine yol açar. Çocukların nasıl giyinmeleri gerektiği, ne ile oynadıkları, hangi meslek gruplarını seçecekleri, evdeki iş bölümünün nasıl yapıldığı gibi başlıklar, içine doğdukları aile, kültür, dil ve toplum tarafından çocuklara bilinçli ve/veya bilinçsiz olarak aktarılmış olunur (Doğan, 2020).

Toplumsal Cinsiyet rolleri çocuklara nasıl sunulursa, çocukların toplumsal cinsiyet ile ilgili düşünceleri de aktarılan biçimde şekillenmiş olur. Bu süreçte izlenen televizyon, sinema, okunan çocuk kitapları ve masallar konuşulan ve aktarılan dil aracılığıyla çocukların zihinlerinde toplumsal cinsiyet rollerinin şekillenmesine, daha sonra da davranışlarına yansımada etki etmektedir (Fine, 2017).

Bu çalışmanın amacı Kırmızı Başlıklı Kız Masalının toplumsal cinsiyet kavramı, ayrımcılık ve ruh sağlığı açısından incelenip, yorumlanmasıdır.

1.1. AYRIMCILIK

1.1.1. Ayrımcılığa, Eşitsizliğe Yol Açan Tarihsel ve Sosyolojik Süreçler

Ayrımcılık, eşitsizlik, eşitlik arayışı, adalet gibi kavramların, tarihsel süreçlerde ilk insanın yaratılışına kadar uzandığı görülmektedir. Yahudi kutsal kitabı Tevrat'ın yaratılışı anlatan bölümünde Lilith Efsanesi anlatılmaktadır (Ünal, 2017). Efsaneye göre Tanrı'nın Âdem ile eş zamanlı olarak Lilith'i yarattığı, kadın ve erkeğin çift olarak aynı topraktan yaratıldıkları geçmektedir. Adem'in sürekli olarak Lilith'e karşı kendisini daha üstünmüş gibi gösterdiği, Lilith'e hükmetmeye çalıştığı, Lilith'in buna anlam veremediği, Tanrı tarafından eşit koşullar altında yaratıldıkları için eşitliği savunduğu ve Adem'e itaat etmediği görülmektedir. Efsaneye göre Lilith, Adem'in Havva'dan önceki ilk eşidir. Fakat eşitsizliğe boyun eğmek istemediği için Adem'i terk ettiği söylenir. Lilith, tarihte eril tahakküme ve otorite figürüne ilk başkaldıran ve hakkını arayan ilk kadın olarak geçmektedir. Efsaneye göre Tanrı bir gece Âdem uyurken, Adem'in kaburga kemiğinden, yine eşitlik ile ilgili bir tartışma olmaması için Havva'yı yaratır (Ünal, 2017). Burada kadının, erkeğin kaburgasından yaratıldığı için, erkeğin hükmüne girmesi, ona tabi olması gerekliliği eşitsizlik ve ayrımcılık vurgusunun ilk filizlendiği konu olarak belirtilmektedir (Ünal, 2017).

Tarihsel süreçlere bakıldığında; eşitlik, adalet, özgürlük dolayısıyla eşitsizlik, ayrımcılık, adalet arayışı vb. kavramların Modernite'nin doğuşu ile ele alınmaya başlandığı görülmektedir. Modernite'nin siyasi temelleri Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisine dayanır. Bildiride “insanlar haklar yönünden özgür ve eşit doğarlar ve yaşarlar” maddesinin yer aldığı görülür (Sancar, 2014).

Modernite süreci 18.yy'ın başlarında Aydınlanma Düşüncesi'nden doğmaktadır.

Aydınlanma Düşüncesi, din ile şekillenen dünya görüşünden, dogmalardan, geleneksel olandan, ulus-devlet modellerinden çıkılıp, akla dayalı, rasyonel, seküler, her bir dönemin içinde varlığını sürdürmüş olan farklı epistemik cemaatler tarafından belirlenen bilimsel bilginin ışığında bir toplum yaratma süreci olarak tanımlanmaktadır (Arslan, 2002).

Hüsamettin Arslan, Epistemik Cemaat adlı çalışmasında bilimsel bilgi dahil, bütün bilgi türlerinin varoluş temellerinin topluma ilişkin ve kültürel olana atıfta bulunan epistemik cemaat olduğunu belirtir (Arslan, 1992). Arslan, bilimsel bilginin, belirli bir dönemin epistemik cemaatinin “bilimsel” etiketiyle akredite edilerek sonraki kuşaklara aktarıldığı bilgi olarak tanımlamaktadır (Arslan, 1992). Epistemik cemaatin normlara dayanan bir cemaat olduğu ve her epistemik cemaatin kendi bağlı olduğu entellektüel geleneğin normlarına uyum sağladığı ifade edilmektedir (Arslan, 1992).

Orta Çağ’daki epistemik cemaatin normları din perspektifinden yorumlanırken, Aydınlanma Çağı epistemik cemaatinin normlarının, doğru ve yanlışlarına ait kategorizasyonlarının bilimsel bilginin dayanağı olan olgular olduğu görülmektedir.

Orta Çağ’daki “dogmaların” Aydınlanma Çağı düşünürleri tarafından reddedildiği görülür. Fakat bunun yerine yine Aydınlanma Çağı düşünürleri tarafından başka dogmalar konulduğu da görülmektedir (Kuhn,1982).

Tüm bu süreçlere bakıldığında toplumlarda her dönemin epistemik cemaatinin kendi doğrularını empoze etmeye çalıştığı gözlemlenmektedir.

“Olgular erkek, kelimeler dişidir.” tanımlamasının Aydınlanma Çağı düşüncesi tarafından belirlenen bilimsel bilginin olgularla ilişkisine dayandığı ifade edilmektedir (Duby, 1991).

Aydınlanma Çağı epistemik cemaati ve günümüze kadar gelen düşünce sistemine göre olgular, deney, gözlem, akıl, rasyonellik, düşünce gibi

kavramların bilimsel olanla, “erkek olanla” tanımlandığı, kelimelerin ise yorum ile hermeneutik olanla, sübjektif olan, öznel olan ve bilimsel olmayan ile ilişkili olduğu ifade edilmiştir.

Oysaki Arslan tarafından vurgulanan; her bir döneme ait farklı epistemik cemaat tarafından belirlenen bilimsel bilginin de dil aracılığıyla ifade edildiği, dolayısıyla bilimsel olanın da hermeneutik olduğudur (Arslan, 1992).

Bu bağlamda; Aydınlanma Çağı düşüncesinden günümüze kadar gelen ve epistemik cemaat tarafından belirlenen erkek egemen normların “bugün” de bilimsel çevrelerde erkek ve kadın arasındaki eşitsizliğin, ayrımcılığın kökenlerinin epistemik cemaatin belirlediği ve dil aracılığıyla iletilen mutlak doğruların ne şekilde empoze edildiği görülmektedir.

Tarihe bakıldığında; Jean Jacques Rousseau’nun, “İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kökeni” adlı eserinde, toplumsal yapıların, ailenin, üretimin, farklı yönetim biçimlerinin kökenlerini özel mülkiyet dağılımındaki eşitsizlikler ile ilişkilendirildiği görülür. Rousseau, eşitsizliği, insanın doğal yaşamından uygar toplumuma geçişi ile kaybedilen birtakım değerler ve siyasal eşitsizliklerin ortaya çıkışı olarak vurgulamıştır (Rousseau, 1995).

Weber, Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu adlı eserinde, ekonomik güçlerin sosyal eşitsizlikleri ve beraberinde ayrımcılıkları doğuran en önemli faktör olduğunu belirtmiştir (Weber, 1997). Bunun beraberinde bir diğer önemli faktörün din olduğunu belirtir. Bir toplumun değerlerinin, dini inançlarının ve kültürünün de toplum içerisindeki grupların daha fazla avantajlı olup olmamaları ile belirlendiğini ifade etmiştir. Eşitsizliği belirleyen ekonomik faktöre ilave olarak bireyin maddi mülk ve ekonomik fırsatlara sahip olup olmadığını belirleyen serveti, başkalarının bireye verdikleri önem ve değer olan prestij ve son olarak güç/iktidara sahip olunup olunmamasının belirleyici olduğunu ifade etmiştir (Weber, 1997).

Tarihsel süreçlerde Modernite'nin doğuşu ile doğan sosyoloji tarafından da "Toplum, toplumda düzen, toplumsal bilginin aktarımı, eşitlik, özgürlük nasıl mümkün?" sorusunun sorulduğu görülmektedir.

Toplumlar yapısı gereği sosyal sınıf veya sosyal tabakalardan oluşmaktadırlar. Tarihsel süreçlerde "ilkel" kominal (ortaklaşmacı) toplumlar, efendilerin ve kölelerin olduğu köleci toplumlar, Orta Çağ derebeyliklerinin olduğu feodal toplumlar, kapitalist toplumlar, sosyalist toplumlar ve komünist toplumlar gibi farklı yapıda toplumlar görülmektedir (Toulmin, 2002).

Toplum, yapısı gereği eşitsizliklerden oluşmaktadır. Turner, toplumdaki eşitsizlikleri toplumların yapıları tarafından belirlenen kaçınılmaz olgular olarak değerlendirmektedir (Turner, 1975).

Tajfel ve Forgas insan, gördüğü nesnelere tek tek değerlendirmeye almak yerine, nesnelere sınıflandırılarak algılama yolu ile seçildiğini belirtir. Nesnelere belirli ortak özellikleri çerçevesinde aynı grup ya da sınıf içinde değerlendirmenin bilgi işlem yükünü azalttığı ifade edilir (Tajfel, 1981).

Toplum içerisinde yaşayan insanı diğer canlılardan ayıran sosyal yönü ve beraberinde yaptığı sosyal sınıflandırmalar ve tanımlamalar olarak görülmektedir. Sosyal sınıflandırma iki ya da daha fazla bireyi ortak özellikleri çerçevesinde, benzer özellikleri göz önünde bulundurarak sınıflandırmak olarak tanımlanmaktadır (Smith ve Mackie, 1995). Bu bağlamda birey tek başına değil ama toplumun içerisinde bir gruba, bir toplumsal sınıfa ait olarak tanımlandıkları ve bireylerin "insanlar" olarak değil ama "erkekler", "kadınlar", "yaşlılar" vb. sınıflandırmalar yapılarak kategorize edildikleri görülmektedir. Cinsiyet, etnik köken ve yaş ise sosyal sınıflandırmanın temeli olarak belirtilmektedir (Smith ve Mackie, 1995).

Hogg ve Abrams, aynı sınıfta yer alan bireyler arasındaki benzerlikleri ve aynı sınıflardan gelen bireyler arasındaki farklılıkları abartma eğilimindedir şeklinde ifade etmektedir (Hogg ve Abrams, 1990). Bireyler arası

uyuşmazlıklara, çatışmalara ve sosyal eşitsizliklere zemin hazırlayan sürecin, ayrımcılığın filizlenmeye başlayan kökenlerinin de bu süreçte başladığı ifade edilmektedir (Demirtaş 2004). Sınıflandırmaların, sosyal sınıflandırmaları doğurduğu, sosyal sınıflandırmaların ise ilk kez Lippmann tarafından kullanılan “sıcak ülkelerin insanları sıcak insanlardır”, “kadınlar matematikten anlamaz”, “sarışınlar aptaldır” gibi kalıp yargıları ortaya çıkardığı, kalıp yargıların da kişiler arası “Çocuklar her söze karışmaz”, “Büyüklerin karşısında bacak bacak üstüne atılmaz” gibi birtakım beklentileri doğurduğu ifade edilmiştir (Lippmann,1922). Kişiler arası beklentilerin karşılanmaması durumunda ise cinsiyet, ırk ve etnik kökene dayalı ayrımcılığın sürmesinde, eğitimde fırsat eşitsizliklerinin yaşanmasında ve daha birçok toplumsal olayda ayrımcılığın kendini gösterdiği görülmektedir (Merton, 1948).

1.2. Ayrımcılık, Toplumsal Cinsiyet, Cinsiyet Kavramı ve Cinsiyet Roller

1.2.1 Toplumsal Cinsiyet, Cinsiyet Kavramı ve Cinsiyet Rollerine İlgili Kuramsal Yaklaşımların Ayrımcılık ve Ruh Sağlığı ile İlişkisi

Biyolojik Cinsiyet ya da Atanmış Cinsiyet (sex), doğumda dünyaya geldiğimizde kişinin üreme organlarına bakılarak belirlenen cinsiyettir. Toplumda “vajina” ile doğanlar dişi olarak, “penis” ile doğanlar ise “erkek” olarak tanımlanır. Biyolojik Cinsiyet ya da Atanmış Cinsiyet (sex) kavramı sahip olduğumuz biyolojik farklılıkları anlatır (TODAP, 2017).

Bireyin genetik ve kromozomal birleşimine (erkeklerde xy, kadınlarda xx), içsel ve dışsal üreme organlarına (erkeklerde penis, kadınlarda vajina) ve bir cinsiyeti diğer cinsiyete oranla önemli ölçüde farklılaştıran ikincil düzeydeki cinsel karakteristiklere (örneğin erkek bedeninin kadınlara oranla daha kıllı ve kaslı

olması gibi) ya da kısacası bireyin biyolojik cinsiyetine gönderimde bulunmaktadır (Williams, 2002).

Toplumsal cinsiyet (gender) kavramı ise cinsiyetin bir toplumsal ilişkiler düzeni içinde olduğunu anlatır. Biyolojik Cinsiyet ya da Atanmış Cinsiyet (sex) kavramı tarihin ve her türlü kültürel düzenin dışında değişmez bir özellik olarak değerlendirilirken, toplumsal cinsiyet (gender) kavramı tarihe, içinde bulunduğumuz kültüre, topluma ve bu toplumun içerisinde bireylerin rollerine dair olan özelliklerin altını çizer (Köse, 2013). Toplumsal Cinsiyet (gender), özellikle kadın ve erkeğin rollerini, sorumluluklarını, güç ilişkilerini ve tüm bunlarla birlikte toplumdaki konumlandırılmalarını belirten bir kavramdır. Bireyin sosyalizasyon sürecinde içine doğduğu aileden, gittiği okuldan, bulunduğu farklı toplumsal etkileşimlerden edinmiş olduğu belirli normlar sonucunda öğrenip içselleştirdiği bir kimliktir (Arduman, 2013).

Toplumsal Cinsiyet (gender), kişinin toplum içerisinde ve toplum tarafından kabul görmüş olana dair, bireyin kendisini kız çocuk/kadın, oğlan çocuk/erkek olarak kabul görmek için yaptığı ve söylediği şeylerin bütünüdür. Bazı toplumlarda toplumsal cinsiyetin inşası sırasında ataerkil bir ideolojinin hükmü altında var olmaya çalışan, bireyin nasıl olması gerektiğine dair sürekli kalıplaşmış yargılar öne sürülen “kadınlık” ve “erkeklik” cinsiyetleri, bununla beraber de toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikler ortaya çıkmıştır (Vargel, 2017).

1.2.1.1 Cinsiyet Kimliğinin Kazanılması ve Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuramı

Çocuğun cinsiyet kimliği, cinsiyet rolü tercihleri ve cinsiyete ilişkin davranışlarının iki yolla kazanıldığını ifade etmektedir. İlk olarak bakım verenlerin ve anne-babaların, öğretmenlerin, çocuğun etrafındaki yer alan yetişkinlerin, toplumda yer alan diğer bireylerin kız ve erkek çocukların cinsiyetlerine uygun olması gereken davranışları pekiştirmektedirler. İçinde buldukları topluma göre uygun olmayan davranışlar ise cezalandırılmaktadır (Çelen, 1999).

Küçük yaşlardaki kız çocuklarının süslenme, ev işlerine yardım etme, bebeklerle oynama davranışlarının bakım verenleri tarafından desteklendiği ve bunun sonucunda davranışın pekiştirildiği, tırmanma, koşma, bağırma gibi davranışlarının da cezalandırıldığı görülmüştür. Küçük yaştaki erkek çocukların ise legolarla, arabalarla oynamaları, koşmaları desteklenmiş ve bunun sonucunda sergiledikleri davranışın pekiştirildiği gözlemlenmiştir. Bu bağlamda kız ve erkek çocukların oynadıkları oyuncakların bakım verenleri tarafından belirlendiği, oyuncak seçimlerinin çocukların kendi özgür iradelerine bırakılmadığı ve çocukların oyunlarına müdahale edildiği görülmüştür (Çelen, 1999).

Kurama göre ikinci olarak ise çocukların kendileri ile aynı cinsten olan bireylerin cinsiyet tutumlarını ve davranışlarını izlediklerini ve cinsiyetlerine ilişkin davranışları repertuarlarına yerleştirdikleri ifade edilmektedir (Çelen, 1999).

Örneğin bakım vereninde kaygı ve korku gözlemleyen çocuk, kendisi de benzer kaygı ve korkuları yaşayabilir. Bir kız çocuğunun babası, annesinin tek başına kaldığında korktuğunu ifade ettiğinde kız çocuğunun da bir şekilde yalnız kaldığında korkacağını davranış repertuarına yerleştireceği ifade edilmektedir.

1.2.1.2 Bilişsel Gelişim Kuramı

Kurama göre; cinsiyetleri ayırıştırma, Piaget'nin belirttiği bilişsel gelişimin evrensel evrelerini takip etmektedir. Çocuklar kendi cinsel kimliklerini ilk olarak öğrenirler. Daha sonra başkalarının cinsel kimliklerine dikkat ederler. İnsanların kadın ve erkek olmak üzere iki gruba ayrıldığını ve kendilerinin bunlardan hangisine ait olduklarını anlar, daha sonra bireyleri birbirinden ayıran özellikleri öğrenirler. Sonra cinsiyetle ilgili kalıplaşmış tutumların -her iki cinsten hangi tür davranışların beklendiğinin- farkına varırlar ve bu aşamadan sonra da cinsiyet damgalı davranışlar göstermeye başlarlar (Çıtak, 2008).

Bilişsel yaklaşıma göre, insanların bilişsel tutarlılığa ihtiyacı vardır; bu ihtiyaç, kendilerine ve dünyaya ilişkin tutarlı ve dengeli bir görüş oluşturmayı ve

sürdürmeyi istemelerine yol açar. Çocuklar için bu tutarlılığı sürdürmenin bir yolu, nasıl en uygun kız ya da erkek olduğunu bulmaktır. Kız olduğunu anlayan bir çocuk kadınsı nesne, etkinlik ve davranışları; kendini erkek olarak tanımlayan bir çocuk da erkeksi nesne, etkinlik ve davranışları tercih etmeye başlayacaktır. Bu kuram, sosyal öğrenme kuramının tersine, çocuğun kadınsı ya da erkeksi olmayı istemesinin nedeninin diğerleri tarafından ödüllendirilmesini değil, kendisini bir kız ya da erkek olarak kimliklenmesi olduğunu ileri sürer (Dökmen, 2004).

Ayrımcılık (discrimination) kavramı literatürde farklı tanımlamalarla yer almaktadır. Baker'e göre ayrımcılık, sahip oldukları ırk, toplumsal cinsiyet vb. özelliklerden dolayı bireylere karşı geliştirilen önyargı ve olumsuz davranışlardır. Farklı bir tanımlamaya göre ayrımcılık, toplumda daha güçsüz olduğu varsayılan özelliklere sahip birey ya da gruplara (kadınlar, farklı etnik gruplar, yaşlı, engelli bireyler, LGBTİ bireyler vb.) karşı önyargılı, adaletsiz ve eşit olmayan bir biçimde davranmaktır (Thompson, 2001).

Allport 1954 yılında önyargı ve ayrımcılığın aşamalarından bahsetmektedir. Allport' göre bu aşamalar: kötü söz söyleme, uzak durma, ayrımcılık, fiziksel saldırı, soykırım olarak tanımlanmıştır (Allport, 1954). Allport ilk olarak önyargı ve ayrımcılığın kötü söz söyleme (antilocution) olarak tezahür ettiğini belirtmiştir. Kötü söz söyleme farklı, "öteki" olana dairdir. Diğer aşama uzak durmadır (avoidance). Burada birey kendisine bazı kurallar koymaktadır (Allport, 1954). Örneğin; afet bölgelerinde konteynerkent ve/veya çadırkentlerde yer alan tuvaletlerin bireylerin kendi etnik gruplarından olmayanlar tarafından kullanılmasının engellenmesi veya bir başka örnek ise gay erkeklerin 2008 yılında Haiti'de meydana gelen deprem sonrasında yemek yardımından mahrum kalmalarıdır. Pakistan'da ise yaşanan selin ardından transseksüel bireylerin kamplara girişi engellenmiştir, çünkü görünüşleri ile kimliklerinde yer alan fotoğrafların birbirine uymadıkları vurgulanmıştır (UNICEF ve AÇSPB, 2019).

Ayrımcılık, bireyin içinde olduğu grubun dışında yer alan azınlık gruba dair sergilenen zararlı tutum ve davranışların eyleme geçirilmesini ifade etmektedir (Allport, 1954). Bu anlamda Allport'a göre ayrımcılık; kötü söz söyleme ve

kaçınmanın bir bileşeni olarak tanımlanır. Bir başka aşama olan fiziksel saldırı (physical attack) önyargının bir sonraki ifadesi olarak tanımlanmıştır. Bu saldırılar “nefret suçu” olarak da tanımlanmıştır. Allport’a göre ayrımcılığın en son aşaması olan soykırım (extermination) aşaması ise tarih boyunca somut örnekleri de olan önyargının sonuçlarının en kötü ve en son eyleme geçirilme şeklidir. Göregenli tarafından da ayrımcılık, önyargılardan beslenen olumsuz duygu, düşünce, tutum ve davranışların tümüyle ilgili bir süreç olarak tanımlanmıştır (Göregenli, 2012).

Bandura’nın sosyal öğrenme teorisi, ayrımcılığın nasıl oluştuğuna dair bir çerçeve oluşturmaktadır. Kurama göre birey pasif değil, etkileşimcidir. Birey ile çevresi arasında sürekli bir temas bulunmaktadır (Çelen, 1999). Bandura, bireyin içerisinde bulunduğu süreçlerin; bireyin düşüncelerini, gereksinimlerini ve güdülerini belirlediğini ifade etmektedir. Birey, içinde olduğu enformasyon sürecini entegre etmekte ve içinde bulunduğu çevrede olup bitenleri bilişsel olarak anlama çabası içerisine girmektedir. Bu bağlamda izlenen enformasyon süreci örgütlenmiş anlamlı içsel temsillere dönüşmektedir. Otomatik davranışlar yerine düşünce ürünü davranışlar vardır. Bandura, fiziksel çevrenin değişip değişmediğinin önemli olmadığını, fiziksel çevrenin birey için anlamı değiştiğinde bireyin onunla etkileşiminin değiştiğini ifade eder (Çelen, 1999).

Sosyal öğrenme kuramına göre; birey ve çevresi arasında dinamik bir ilişki vardır. Çevre, olaylar, bireysel değişkenler ve davranış birbirlerini etkileyen faktörlerdir (Çelen, 1999).

Anlamlı psikolojik durumlar birleşerek bireyi belirli bir zaman diliminde etkileyerek, bireyin davranışlarını oluşturmaya yarayan beklentileri oluşturmaktadır. Bunlar açık ve kapalı düşünceler veya acı, haz, heyecan, korku gibi içsel olabilmekte ve bu sayılanlara geçmiş yaşantılar da eklenebilmektedir (Bandura, 1965). Bandura’ya göre bireyin geçmiş davranış sonuçları benzer durumlara ilişkin sezgi ve beklenti oluşturmaktadır (Çelen, 1999). Bandura’ya göre bireyler bir olaya doğrudan tepki vermemektedirler. Bireylerin tepki vermeden önce o olayı yorumladıkları belirtilmektedir.

N.Miller ve J.Dollard “Sosyal Öğrenme ve Taklit” adlı kitaplarında sosyal öğrenmenin önemine dikkat çekmişlerdir (Miller ve Dollard, 1962). Onlara göre başkalarının davranışları uyaran niteliği taşır. Birey başkalarının davranışlarını taklit eder ve taklit ettiği için ödüllendirilirse taklit etmeye devam eder. Başkalarının yaptığını yapmadığında da ödüllendirilirse ayırt etme özelliğini ortaya koyar (Çelen, 1999). Bandura taklitten ziyade “model alma” terimini kullanmaktadır (Bandura, 1977). Model alma, taklit etme davranışından daha öte bir davranış olarak yorumlanmaktadır. Model alınan her zaman bir insan da olmayabilir. Bir insan yerine tarihin, bir öykünün içinden, kurgu ya da ideal bir kişinin de olabileceği belirtilir. Birey tarafından öğrenilmiş davranışlar taklit edilmektedir. Model alınan kişinin sergilediği davranışlarının sonucu, model alan kişinin davranışlarının da sonuçlarını etkilemektedir. Bandura, bu duruma başkasının yerine yapılmış ya da “vekaleten pekiştirme” adını vermiştir. Model alma sürecinde önem kazanan nokta tepki ve tepkinin sonucunda sergilenen davranıştır. Çocuklar modelin aldığı pekiştireç tipine göre taklit geliştirirler (Bandura, 1977).

Bandura, klasik ve edimsel koşullanmada yer alan model alınan kişinin sergilediği davranışları tekrar ederek ya da pekiştireç almaksızın sadece gözlem yoluyla da öğrenerek davranışı kazanabileceklerini belirtmektedir (Bandura, 1977). Tekrarsız, denemesiz öğrenme anlayışını alana kazandırmıştır (Çelen, 1999). Örneğin; küçük bir çocuk, nasıl sigara içileceğini, telefonda nasıl konuşulacağını, nasıl saldırgan tavırlar sergileyeceğini, yerlere nasıl çöp atılmaması gerektiğini bakım verenlerinin veya çevresinde yer alan yetişkinlerin davranışlarını gözlemleyerek öğrenmektedir.

Anaokullarında Bandura tarafından yürütülen bir çalışmada yarı karanlık bir odada çocuklara bir film izletilmiştir. Seyrettirilen filmde yetişkinlerin, Bandura tarafından bobo-doll adının verildiği, filmde bir kum torbasını şiddetli bir şekilde yumrukladıkları, tekmeledikleri ve bağırarak lastik topları kum torbasına attıkları gözlemlenmiştir. Film bittikten sonra bir oyun odasında tek başlarına bırakılan çocukların yetişkinler gibi saldırgan davranışlar sergiledikleri görülmüştür (Çelen, 1999).

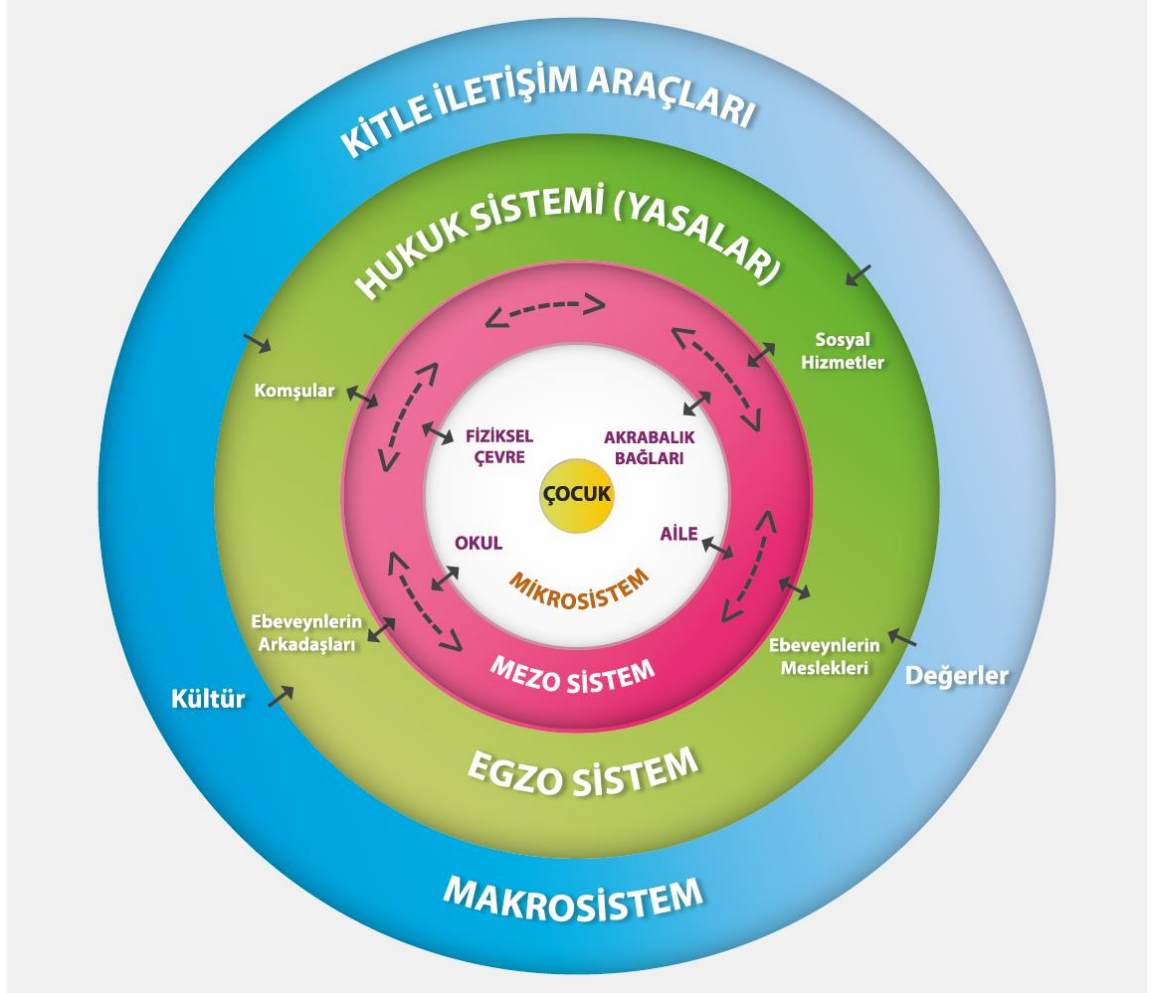
Piaget, Bilişsel Gelişim Kuramında şemalardan (schema & schemata) bahsetmektedir (Bee, H., Boyd, D., 2009). Şemalar, dünyayı algılama, anlama ve düşünmenin farklı farklı yollarını temsil etmektedir (Çelen, 1999). Şemaların değişimleri ve biçimlendirilmesi bilişsel gelişimin temeli olarak ifade edilmektedir. Çocuktaki muhakeme doğumdan ergenliğe kadar farklı evrelerde gelişmekte ve çocuğun her evrede farklı bir şema geliştirdiği belirtilmektedir.

Bir bilişsel gelişim kuramcısı olarak kabul edilen Lev Vygotsky ise Piaget'den bir noktada ayrılmaktadır. Vygotsky, toplumsal etkileşimin çocuğun düşünme ve problem çözmesinin geliştirilmesinde önemli bir yere sahip olduğunu ve muhakemenin gelişim evrelerinin içselleştirilmiş dili yansıttığını vurgulamaktadır. Çocuğun, öğrenme sürecinde kendi başına altından kalkmakta zorlanacağı süreçlerde, kendisine bir yol gösteren yetişkini model aldığı belirtilmektedir. Bu bağlamda Vygotsky'e göre çocuk, yetişkinin yol göstericiliğine dil sayesinde yapılabileceğini ifade etmektedir (Bee, H., Boyd, D., 2009).

1.2.1.3 Ekolojik Kuram

Ekolojik Kuram, 1976'da Bronfenbrenner tarafından geliştirilmiştir (Bronfenbrenner, 1979). Biyopsikososyal bir varlık olarak insan diğer sistemlerle etkileşim halindedir. Bu sistemlerin çocuğun büyüme ve gelişme etkili olduğu vurgulanır. Çocuk bir aileye, bir kültüre, bir topluma doğar ve bir bağlamda kültürün içinde var olan normlarla hayatı boyunca etkileşim halinde olur. İnsan gelişiminin bu bağlam içerisinde iç içe geçmiş yapılardan oluştuğu belirtilir (Bronfenbrenner, 1979). Bu yapılar mikrosistem, mezosistem, egzosistem, makrosistem ve kronosistem olarak adlandırılmış beş katmandan oluşmaktadır (Şekil 1) (Bronfenbrenner, 1979).

Şekil 1: Ekolojik Sistemin Yapıları

Mikrosistem: Çocuğun en yakın ilişki içinde olduğu çevresidir. Gelişimin erken devrelerinde çocuk ailesi ile olan ilişkisi içinde beslenir. Bu bir çocuk için en kalıcı ve etkili ilişkidir. Çocuklar büyürlerken okul, öğretmenler, akrabalar, komşular, arkadaşları gibi pek çok yeni çevre ile iletişime geçerler. Tüm bu yakın ilişkilerin onların gelişimleri üzerinde belirgin, önemli etkileri vardır (Bronfenbrenner, 1979).

Mezosistem: Çocuğun içinde bulunduğu çevrelere sıkça ayrı odaklanma eğilimi vardır. Örneğin öğretmenler iyi öğretse, ebeveynler uygun davranırsa çocuklar gelişir ve iyi öğrenebilirler. Ancak öğrenme ve gelişim, çocuğun ilişki içinde bulunduğu farklı ortamlar arasındaki (mikrosistemler arasındaki) bağlantı ve koordinasyon

derecesine bağlıdır (Wiess, Kreider, Lopes, Chatman, 2005). Örneğin okul ve aile yakın iş birliğinde olduğunda, çocuğu gelişimi bundan olumlu etkilenecektir. İşte farklı mikrosistemlerin karşılıklı ilişkileri, mezosistem olarak adlandırılan ikinci düzeyi oluşturur ve aile katılımı çalışmalarının önemine vurgu yapar (Bronfenbrenner, 1979).

Egzosistem: Çocuğun gelişimi üstünde etkisi olan, ancak çocuğun içinde önemli rol oynamadığı bir sistemdir (işyeri, ebeveynlerin arkadaşları gibi). Egzosistemin işsizlik, düşük ücret, uzun ve esnek olmayan çalışma saatleri, anlayışlı iş veren, çocuk bakımını karşılayan bir iş yeri gibi aileleri etkileme biçimine göre çocukların gelişimleri üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri vardır (Bronfenbrenner, 1979).

Makrosistem: Çocukla ilgili alınan politikalar, eğitim, sağlık vb., kültürde çocuğa bakış açısı, toplumda hâkim olan değerler, ülkenin ekonomik durumu gibi daha geniş kültürel, ideolojik çevrelerdir (Bronfenbrenner, 1979).

Kronosistem: Sosyo-tarihsel koşulların belirlediği, tüm katmanları kaplayan dış katmandır. Savaşlarda ve ekonomik kriz dönemlerinde intihar davranışlarının artmasında kronosistemin etkili olduğu düşünülmektedir (Conyne ve Mazza, 2006). Bireyin yaşamı boyunca değişim ve dönüşüm gösterebilecek anne baba ayrılığı, bir ülkede yaşanan savaş, ekonomik sıkıntılar, kayıp, yas vb. yaşam olaylarının da etkilerini ifade etmektedir.

Çocuğun sosyal etkileşiminin yapısının değiştikçe kendisini çevreleyen ekolojik sistemlerin konumlarının da değiştiği vurgulanmaktadır (Bronfenbrenner, 1979).

Ekolojik yaklaşımda, bireyin davranışının toplumsal yapı ile ilişkili bir şekilde ele alınması gerekmektedir (Akman, 2002). Tanımlanan bu beş sistem arasındaki karşılıklı ilişkilerin durağan olmadığı ifade edilmekte ve bir katmanda meydana gelen yaşantıların, diğer katmanları da etkilediği bilinmektedir (Bronfenbrenner, 1979).

İfade edilen beş sistem yapısının Bronfenbrenner tarafından hem teorik olarak birbirleriyle hem de bireyin gelişimsel sonuçları ile ilişkili olduğu ve çocukların sosyal bağlamlarını aktif olarak şekillendirdiği belirtilmektedir (Bronfenbrenner, 1979).

Kağıtçıbaşı, toplumumuzu aile, akrabalık ve toplum bağlarının güçlü olduğu, ilişkiselliğin yoğun olarak yaşandığı toplumlar içinde sınıflamaktadır (Kağıtçıbaşı, 2007). Kağıtçıbaşı, ilişkiselliğin yoğun olarak yaşandığı toplumlarda gerçekleştirilmesi olası müdahalelerin söz konusu iç içeliğinin önemi ve tüm bunların planlanması gerektiğini de vurgulamaktadır (Kağıtçıbaşı, 2007).

Bireyin davranışına, kendi kişilik yapısı, ailesi, okulu ve yaşadığı çevre (mikrosistem), okulu ve ailesi arasında kurulan etkileşimler (mezosistem) gibi sistemler etki ederken, toplum tarafından belirlenen normlar, kurallar, ekonomik, politik yapının da (egzosistem), bireyin içine doğduğu ailesinin kültürel değerleri (makrosistem) bireyin sergilediği davranışını etkilediği ifade edilmektedir (Bronfenbrenner, 1979).

Bugün bireylerin, toplulukların, toplumların ayrımcılık, çocuk istismarı, akran zorbalığı, toplumsal şiddet gibi ruh sağlığını olumsuz yönde etkileyen çeşitli etmenlerle mücadele ettikleri bilinmektedir (Ültanır, 2000).

Toplumlarda giderek artan toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı ayrımcılık, HIV-AIDS, intihar, şiddet, saldırganlık, ergen hamileliği, madde kullanımı gibi psikolojik, sosyal ve biyolojik faktörlerin bir arada yer aldığı toplum ruh sağlığını olumsuz yönde etkileyen başlıkların birbirleriyle etkileşim içinde oldukları bilinmektedir. Tüm bu başlıkların tek bir faktörle açıklanamayacağı, çok boyutlu psikososyal bakış açısı ile değerlendirilmesi ve gerekli yerlerde koruyucu ve önleyici yaklaşımların hayata geçirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Ültanır, 2000).

Caplan, önleyici sağlık yaklaşımlarından bahsetmektedir. Bu yaklaşımlar temel (birincil), ikincil ve üçüncül önleme olarak üçe ayrılmaktadır (Caplan, 1964).

Temel önleyici sağlık çalışmalarının temelinde sorunların ortaya çıkmadan, sorun olarak tanımlaması yapılmadan önce önlenmesi ve bireyde ve bireyle bağlantılı olarak da bireyin içinde bulunduğu toplumda sağlıkla ilgili bozuklukların oluşmasını önlemeye yönelik çalışmalar belirtilmektedir (Caplan, 1964). İkinci önleme çalışmaları henüz gerçekleşmiş olan olay ve durumların süre ve sayı olarak artmasını, problemin birey için ve bireyin içinde bulunduğu topluluklar için çok daha ciddi boyutlara ulaşmasını önlemeye yönelik çalışmaları kapsamaktadır. Üçüncü önleme çalışmalarında sorunların sonucunda oluşan bozuklukların azaltılması ve tedavi edilmesinin gerekliliği ifade edilmektedir (Caplan, 1964).

Romano ve Hage, önleme ve güçlendirmeye birlikte yer vererek önleme çalışmalarının bir problemi hiç ortaya çıkmadan önleme, bir problem davranışın başlangıcını erteleme, var olan bir problem davranışın etkisini azaltma, fiziksel ve duygusal iyi oluşu destekleyen bilgi, tutum ve davranışları güçlendirme ve fiziksel ve duygusal iyi oluşu destekleyen çevresel, toplumsal ve yasal politikaları destekleme olarak beş boyutta ifade etmiştir (Romano ve Hage, 2000). Conyne, ise, önlemenin ekolojik ve sistematik olması gerekliliğini vurgulamıştır (Conyne, 2006).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, ayrımcılık perspektifinden örneğin akran zorbalığı konusunun ekolojik sistemleri sistemler arasında, merkezden dışarıya doğru mikrosistem, mezosistem, ekzosistem, makrosistem ve kronosistemler düzeyinde etkileşimde olduğu ortaya koyulmaktadır. Akran zorbalığına karışan bireyin, aile, akran grupları, okul, okul çevresi, yaşadığı yer gibi birçok alanda sorunlar ile karşılaşıldığı belirtilmiştir (Hong & Espelage, 2012).

Ruh sağlığı sorunlarının ortaya çıkmasında ekolojik yaklaşımın katmanlarından hepsinin birey üzerinde doğrudan veya dolaylı etkileri nedeniyle etkileşimleri önemlidir (Grzywacz, 2000).

Kuramlar bize önyargı ve ayrımcılığın kökenlerinin, ayrımcı tutum ve davranışlar sergileyen insanların model alınması yoluyla öğrenilmekte ve aktarılmakta olduğunu göstermektedir (Bronfenbrenner, 1979, Caplan, 1964, Ültanır, 2000).

Toplumsal yaşamın tüm alanlarında, herhangi bir topluluk tarafından sergilenen ayrımcılığa dair tutumlar, söylemler kişilerin ruh sağlıklarını olumsuz etkilemektedir (Ültanır, 2000).

Toplum içerisinde sistematik bir biçimde veya yaşam boyunca, özellikle çocukluk ve ergenlik gibi kritik gelişimsel aşamalarda farklı farklı şekillerde ayrımcılığa, dışlanmaya ve ötekileştirmeye maruz kalan bireylerin değersizlik ve özgüven problemleri yaşadıkları bilinmektedir (Göregenli, 1965). En temel insani ihtiyaçlardan biri olan onaylanma, sevilme, değerli hissetme gibi ihtiyaçların karşılanıp karşılanmaması bireyin toplumsal normlara uyum sağlayıp sağlamaması ile değerlendirilmektedir (Ecevit, 2011).

Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri kadınların, ekonomik ve sosyal kaynaklara erişimleri açısından erkeklere oranla dezavantajlı konumda olmalarına dayanmaktadır (Doğan, 2014). Kadınlar, öğrenimlerine devam edemediklerinde daha az iş gücüne katılım sağlayabilmektedirler. Bu durum da kadının toplumda daha az gelir elde etmesine sebep olmaktadır (Demirbilek, 2007). Eğitim ve öğrenimden mahrum kalmak, bilgiye ulaşamamak, birtakım haklarının olduğunu bilememek, daha az işgücüne katılım sağlamak ve daha az gelir elde etmek, toplum içerisinde sürekli bir sosyal dezavantaja ve/veya ayrımcılığa maruz kalmak, toplum içerisinde yer alan avantajlı sosyal gruplara oranla sistematik olarak daha kötü sağlığa sahip olunmasına sebep olmaktadır (Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu, 2009).

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği sağlık alanındaki eşitsizlikleri de beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda toplumsallaşma sürecinde toplumsal cinsiyetin bireyin sağlık hizmetlerinden yaralanma ve yaşam boyu sağlık düzeylerini etkileyen bir faktör olduğu görülmektedir (Arat, 1992).

Toplumsal cinsiyet ayrımcılığının kadın sağlığında en başta görüldüğü alanlardan biri üreme sağlığının olduğu ifade edilmektedir (Sezgin, 2015). Kadınların bugün

güvenli annelik, doğum kontrolü, infertilite, aile planlaması vb. konularda üreme sağlığı ile ilgili hizmetlerden yeterli anlamda yararlanamadıkları bilinmektedir. Kadınların ailedeki konumları nedeniyle sağlık hizmeti almaya bağımsız karar vermede zorlandıkları, sağlık kuruluşuna ulaşmada sıkıntılar yaşadıkları bilinmektedir (Coşkun ve Özdilek, 2012).

Şahiner ve Akyüz tarafından Ankara ilinde özel bir hastaneye başvuran 250 evli kadına yönelik yapılan bir araştırmada kadınların eğitim düzeylerinin eşlerine kıyasla daha düşük olduğu, eğitim düzeyi lise ve üzeri eğitimi olanların son gebeliklerinde doğum öncesi bakım aldıkları, doğumlarını sağlık kuruluşlarında ve sağlık personeli ile yaptıkları, jinekolojik rahatsızlıklarında rahatlıkla sağlık kuruluşuna gittikleri saptanmıştır (Şahiner ve Akyüz, 2010).

Toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikler, özellikle kız çocuklar, kadınlar açısından değerlendirildiğinde toplumsal baskı yüzünden kadınların düşük öğrenimli, iş yaşamına katılamadıklarından dolayı yoksul kalmaları veya kötü koşullarda çalışma hayatlarının olması, diğer yandan sağlık hizmetlerine erişememe, üreme sağlığı hizmetlerini alamama, bunun beraberinde kızlık zarı kontrollerine ve istenmeyen gebeliklere maruz kalma, ergenlik çağında gebe kalma, sağlıklı koşullarda yapılmak zorunda kalınan doğumlar, cinsel yolla bulaşan hastalıklara açık olma, hastalık tanısının konmasında gecikme ve tüm bunların sonucu hastalık, engellilik ve ölüm gibi başlıkları beraberinde getirmektedir (Şimşek, 2011).

Ayrımcılığın ve cinsiyet temelli eşitsizliğin getirdiği bir diğer başlık kadın sünneti olgusunun varlığıdır (UNICEF, 2016). Kadın sünneti veya kadın genital mutilasyonu (KGM) tıbbi olmayan nedenlerle kadın üreme organlarının kısmen ya da tamamen çıkartılmasıdır. Ritüel olarak yapılan bu uygulama Afrika, Asya ve Orta Doğu'da bazı ülkelerde ya da ülke içindeki bazı topluluklarda görülür (UNICEF, 2016). UNICEF'in 2016 yılı tahminlerine göre 27 Afrika ülkesi, Endonezya, Irak, Kürdistan Bölgesi ve Yemen olmak üzere 30 ülkede üreme organlarını sakatlayan bu uygulamanın yapıldığı 200 milyon kadın yaşamaktadır. Uygulamanın neden olduğu sağlık sorunları kadın sünnetinin tipine göre değişmektedir; tekrarlayan enfeksiyonlar, idrara çıkmada ve adet akıntısında

zorluk, kronik ağrı, kist oluşumu, hamile kalamama, çocuk doğumu sırasında karşılaşılan komplikasyonlar ve ölüme sebebiyet veren kanamalar, karşılaşılan sorunlardan bazıları olduğu belirtilmektedir (UNICEF, 2016).

UNICEF bilgilerine göre; herhangi bir sağlık yararının olmadığı bilinen bu uygulama dini gereklilik, eşinin cinsel açıdan tatmin edebilme, bekaretin korunması, daha iyi evlilik bağı kurulacağına dair inanç ve sosyal kabulün sağlanması ve temizlik amacıyla yapıldığı belirtilmiştir (UNICEF, 2016). Bu uygulamanın sonucunda erken dönemde şiddetli ağrı, hemoraji, şok ve ölüm gibi ciddi problemlere, geç dönemde ise kronik genital ya da üriner enfeksiyonlar, infertilite ve doğum problemlerine yol açtığı saptanmıştır (Demirgöz Bal, 2014).

Ayrımcılığın ve cinsiyet temelli eşitsizliğin getirdiği bir diğer başlık kızlık zarı muayenesidir. Kadının kendi özgür iradesi dışında yapılan bu uygulama sonucunda kadında fiziksel ve ruhsal sorunlara, intiharlara ve namus cinayetlerine yol açtığı bilinmektedir. Üniversite öğrencileriyle yapılan bir araştırmada öğrencilerin %54,5-85'i tarafından evlenirken bekaretin önemli olduğu belirtilmiştir (Dilbaz ve ark., 1992).

Kızlık zarı kontrolleri yapılan toplumlarda eğitimden mahrum bırakılmış kadınların evlilik dışı cinsel ilişki yaşamadan erken yaşta evlendirilmek istenmeleri ve çocuk sahibi olmaları beklenmektedir. Erken yaşta hamile kalmak ve bebek sahibi olmanın hem annenin kendisi hem de bebeğin kendisi açısından riskli olduğu bilinmektedir. Ergenlikte fiziksel açıdan doğum yapmaya hazırlıklı olmadıkları ve yirmili yaşlardaki kadınlarda daha fazla anne ölümleri, gebelik ve doğum komplikasyonları riskleri olduğu belirtilmiştir. Erken yaştaki gebeliklerde preeklampsi (gebelik zehirlenmesi), anemi, enfeksiyon, yetersiz kilo alımı gibi sorunların mevcudiyetinin yanında, kadınların eğitimsel anlamda da kendilerini geliştirmelerine bir engel oluşturmaktadır (Şimşek, 2011). Bebekler açısından da doğumsal malformasyon, erken doğum, düşük doğum ağırlığına neden olduğu belirtilmiştir (Şimşek, 2011).

Cinsiyet eşitsizliği sonucuna neden olan sağlık problemlerinin ihmal edildiği dönemlerden biri de kadının menopoz ve yaşlılık dönemi olduğudur. Kadın bu dönemde menopozal semptomlar, malignansiler, kardiyovasküler hastalıklar ve osteoporoz şeklinde olduğu ifade edilmiştir (Akn, 2007).

Ayrımcılık, toplumsal cinsiyet eşitsizliği perspektifinden bulaşıcı ve kronik hastalıklara bakıldığında; cinsel yolla bulaşan hastalıklar (CYBH) infertilite, morbidite ve mortalitenin en önemli nedenleri arasında yer aldığı ifade edilmektedir (Koyun, Taşkın & Terzioğlu, 2011). Cinsel yolla bulaşan hastalıklar bağlamında evli, bekar kadınların ve seks işçilerinin ciddi risk grubu içinde oldukları belirtilmiştir (Şimşek, 2011). Cinsiyet eşitsizliği, cinsel yolla bulaşan hastalıklar içinde HIV'in yayılma oranında ve görülme sıklığında mühim bir konu başlığı olarak yer almaktadır. Heteroseksüel yaşanan cinsel ilişki ile HIV'e maruz kalma ihtimali erkeklere oranla kadınlarda daha fazla olduğu belirtilmiştir. Bunun nedenleri ise erkeklerin menisinin, kadınların vajinal sekresyonuna göre daha çok virüs bulundurması ve kadının vajina mukus alanının daha geniş yapıya sahip olmasıdır. Cinsel ilişki sırasında enfeksiyonların erkekten kadına bulaşma riski, kadından erkeğe bulaşma riskine oranla iki kat daha fazladır (Dinç, 2013).

Ayrımcılığın ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sürdürülmesinin sonucu olarak oluşan başlıklardan biri de şiddettir. Genel anlamda ataerkil yapıyla çevrelenmiş dünyada kadınların ikincil toplumsal statüsünden kaynaklanan toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, kadına yönelik şiddet olarak tanımlanmaktadır (Adak, 2016). Şiddetin farklı türleri vardır. Fiziksel, psikolojik, cinsel, ekonomik, kültürel, siber/digital şiddetin olduğu belirtilmektedir. Dövme, tokatlama, tekmeleme gibi çeşitli eylemler fiziksel şiddet kategorisinde, kadının rızası olmadan cinsel bir eyleme maruz bırakılması cinsel şiddet kategorisinde, sevgi göstermeme, aşağılama, kıskançlık, rencide etme, dışlama, hakaret gibi eylemler psikolojik/duygusal şiddet kategorisinde yer almaktadır. Kadını hak ettiği mirastan mahrum bırakma, çalışmasına izin vermeme ya da zorla çalıştırma ekonomik şiddet kategorisine girmektedir (ASPB, 2015).

Orta Doğu ülkelerinde kadın sünneti, Çin’de kız çocuklarının küçükken ayaklarının bağlanıp boyunluk geçirilmesi, birçok farklı kültürde görüldüğü gibi Türkiye’de de görülen töre/namus cinayetleri, berdel/akraba evlilikleri, çocuk yaşta gerçekleşen evlilikler, Hindistan’da kocasının ölümünden sonra kadının kendini yakması vb. durumlar insan hakları ihlallerini doğurduğu için kültürel şiddet kategorisinde yer almaktadır (Görgün ve Baran vd., 2017).

Bir diğer şiddet kategorisi de siber/digital şiddet olarak yer almaktadır. Teknolojinin gelişmesi ile internet kullanımının artması, bireylerin istemediği halde e-posta, mesaj vb. iletilere maruz bırakılması, bireyin cinsel içerikli mesajlar, görüntüler alması, bireyin fotoğraflarının internet ortamında izinsiz bir şekilde kullanılması siber veya dijital şiddet kategorisini ifade etmektedir. Yapılan araştırmalar kadınların dijital şiddete daha fazla maruz kaldıklarını göstermektedir (Cebecioğlu ve Altıparmak, 2017).

Şiddet kategorilerinin genelde tek başına değil de başka şiddet kategorileri ile de birlikte yer aldıkları gözlemlenmiştir. Örneğin cinsel şiddetin olduğu yerde psikolojik ve duygusal şiddetin varlığı veya engellemelerin olduğu yerde ekonomik ve fiziksel şiddetin varlığının da olduğu yapılan araştırmalarda görülmektedir (Bora, 2020).

Şiddet davranışı öğrenilen bir davranış olarak belirtilmektedir. Toplumlar da sosyalizasyon süreçlerinde özellikle aile, sosyal çevre ve kitle iletişim araçları tarafından şekillendirildiği gözlemlenmiştir (Bora, 2020).

Şiddet içerikli davranışlarda bulunan bakım verenlerin ve ebeveynlerin çocuklarının da benzer davranışlar sergiledikleri ifade edilmektedir (Farrington, 2005). Şiddetin öğrenildiği ikinci kaynak sosyal deneyimlerdir. Şiddet sergileyen akran gruplarıyla yoğun ve sık vakit geçiren bireylerin şiddet eğilimlerinin daha yüksek olduğu ifade edilmiştir (Köseoğlu, 2017).

Şiddetin şekillendiği, şiddetin sonuç olarak ortaya çıkma sebeplerinden biri ise üçüncü kaynak olan kitle iletişim araçlarıdır. Şiddetin kabul edilebilir bir davranış biçimi olarak ve yasaları ihlal edenlerin kahraman olarak haberlerde, dizilerde,

filmlerde, çizgi filmlerde gösterilmesi, bireylerin saldırgan davranışları içselleştirmelerine sebep olmaktadır (İçli, 2007).

1.2.2 Ayrımcılık, Ruh Sağlığı, Sinir Sistemi İlişkisi ve İlgili Araştırmalar

Ayrımcılık ve sağlık arasındaki biyolojik bağlantıları vurgulayan geçmiş ve şimdide ortaya çıkan araştırmalar bağlamında toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerde ayrımcılığın rolünü tasvir etmeye çalışan araştırmalar, büyük ölçüde otonom sinir sisteminin sempatik dalı tarafından yönetilen kan basıncı ile ilişkiye odaklanmıştır. Bu bağlamda parasempatik dalın rolünü ve özellikle vagus siniri yoluyla kalbi düzenlemesinin gerekliliği ele alınmıştır (Amerena, Julius, 1995).

Afrika kökenli Amerikalılarda yapılan bir araştırmaya istinaden bulguların, yaşam boyu ayrımcılık ve ayrımcılığa yönelik taciz ve / veya saldırının kalp atım hızı değişkenliği oranı (Heart Rate Variability, HRV) ile ilişkili olduğu görülmektedir.

Kalp atım hızı değişkenliği, önemli bir kardiyovasküler fonksiyon ve sağlık indeksidir ve ayrıca psikolojik sağlık ve işleyişle de bağlantılıdır. Yapılmış olan çalışmada, ortaya çıkan Afrikalı Amerikalı yetişkinlerden oluşan bir örnekleme, birden fazla alanda algılanan etnik ayrımcılık ile kalp atım hızı değişkenliği arasındaki ilişki incelenmiştir (Julius, Pascual ve London, 1971).

Algılanan ayrımcılığın daha düşük kalp atım hızı değişkenliği ile ilişkili olacağı varsayımında bulunulmuş, araştırmadaki mevcut hipotezle tutarlı olarak, algılanan ayrımcılığın istirahat halindeki kalp atım hızı değişkenliği üzerinde doğrudan, ters bir etkisi bulunmuştur. Etki en çok kişinin etnik kökeninin bir sonucu olarak tehdit edilmeyi veya fiilen fiziksel olarak tacize uğramayı içeren ayrımcılık deneyimleri için güçlü bulunmuştur (Julius, Pascual ve London, 1971).

Hipertansiyondaki yükselmelerin artmış olduğu veya sempatik sinir sistemi aktivitesinden kaynaklandığı, buna karşılık parasempatik sinir sistemi aktivitesinin hipoaktif olduğunu ortaya konulmuştur (Julius, Pascual ve London, 1971). Bu gözlemler, hipertansiyonun Otonomik Dengesizlik modelinin temelini

oluşturmuştur (Amerena & Julius, 1995). Hem dinlenme koşulları altında hem de Afrikalı Amerikalılar arasında stresörlere yanıt olarak sempatik sinir sistemi vasküler aktivitesindeki tutarlı yükselmeler, hipertansiyonun ağırlıklı olarak bu grupta daha yüksek sempatik sinir sistemi aktivitesinden kaynaklandığı hipotezini büyük ölçüde göstermiştir. Tipik olarak, savaş veya kaç tepkisinin başlatılması sırasında, parasempatik sinir sistemi aktivasyonu azalmış, sempatik sinir sistemi tonunun kalp atım hızı değişkenliği bir artışı tetiklemesine sebep olmuş ve strese cevap vermek için gereken fizyolojik değişikliklerin oluşmasının kolaylaştığı görülmüştür (Amerena ve Julius, 1995).

Tehdit veya zorluk geçtikten sonra, parasempatik sinir sistemi hakimiyetinin yeniden beden tarafından olması gereken seviyeye geldiği görülmüştür. Yapılan araştırmada bulgular, ayrımcılık ile kan basıncında artış arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir (Julius, Pascual ve London, 1971, Amerena ve Julius, 1995).

Araştırmada öncelikle kalp atım hızı değişkenliğine odaklanılmış olursa da, bu durumun aynı zamanda ayrımcılıkla ilaveten diğer biyolojik mekanizmaların önemli bir bağlantısı olduğu kanıtlanmıştır (Johnson, Abbasi ve Master, 2013).

Kalp atım hızı değişkenliği, sistemik ve vasküler ilişkili inflamasyonun önemli bir biyobelirleyicisi olan C-reaktif protein (CRP) ile ters orantılıdır (Johnson, Abbasi ve Master, 2013). Afrikalı Amerikalıların Beyazlardan daha yüksek C-reaktif protein (CRP) seviyeleri sergiledikleri gösterilmiştir (Johnson ve diğerleri, 2013). Ayrımcılık ve C-reaktif protein (CRP) arasında pozitif bir ilişki olduğuna dair kanıtlar bulunmuştur (Beatty Moody, Brown, Mathews ve Bromberger, 2014; Cunningham ve diğerleri., 2012; Goosby, Malone, Richardson, Cheadle ve Williams, 2015); (Lewis, Aiello, Leurgans, Kelly ve Barnes, 2010) (Brody, Yu, Miller ve Chen, 2015).

Benzer şekilde, kalp atım hızı değişkenliği ile hem nesnel hem de öznel uyku ölçümleri arasında önemli bir ilişki vardır (Stein ve Pu, 2012). Afrika kökenli Amerikalıların Amerika Birleşik Devletleri'ndeki diğer gruplardan daha kötü uyku

yaşadıkları iyi bilinmektedir (Durrence & Lichstein, 2006). Önceki araştırmalar, ayrımcılığın gece kan basıncı üzerindeki etkisini incelemiştir ve kanıtlar, ayrımcılıkla ilişkili uyku problemlerinin sağlığı olumsuz yönde etkilediğini göstermiştir (Hill, Kobayashi ve Hughes, 2007; Tomfohr, Cooper, Mills, Nelesen ve Dimsdale, 2010).

Araştırmada etnik kökenli ayrımcılığın doğurduğu sonuçlara odaklanmak önemli bulunmuştur, çünkü ayrımcılığın Afrikalı Amerikalılar üzerinde yetişkinlikten önce veya sonra ortaya çıkan ciddi şekilde biyolojik olarak zarar vermeye başlayabileceğini göstermektedir (Brody ve diğerleri, 2014; Williams ve Mohammed, 2009).

Bir başka yapılmış olan araştırmaya göre bir tür psikolojik stres unsuru olan sosyal ayrımcılığın, daha kötü fiziksel ve zihinsel sağlık sonuçlarıyla ilişkili olduğu bulunmuştur. Bu araştırmada psikolojik stresin sinirsel işlevler üzerindeki etkileri, psikososyal işlevlerin merkezinde olan bir sinir bölgesi olan amigdala üzerindeki etkilerine dair kanıtlar incelenmiştir.

Araştırmada bir yetişkin örnekleminde, kendi bildirdiği ayrımcılığa maruz kalma ile amigdala aktivitesi arasındaki ilişki araştırılmıştır. Araştırmada yetmiş dört yetişkin (%43 kadın; %72 Afrikalı Amerikalı; %23 Hispanik; %32 eşcinsel / biseksüel) ayrımcılığa maruz kalmanın öz bildirim derecelendirmelerini tamamlamışlardır. Spontan amigdala aktivitesi ve fonksiyonel bağlantı, fonksiyonel manyetik rezonans görüntüleme (fMRG) sırasında değerlendirilmiştir (Clark, Miller, Hedge, 2018). Araştırmada bulunan bulgularda daha fazla ayrımcılığa maruz kalmanın, daha yüksek seviyelerde spontan amigdala aktivitesi ile ilişkili olduğu gözlemlenmiştir (Clark, Miller, Hedge, 2018).

Araştırma sonucunda toplu olarak, bulgular, sosyal ayrımcılığın, içsel amigdala aktivitesindeki ve fonksiyonel bağlantıdaki yükselmelerle ilişkili olduğuna dair kanıt sağlamakta, böylece ayrımcılığın sinirsel substratları ve diğer kökenlerin psikolojik stres faktörleri arasında açık paralellikler ortaya çıkardığı görülmüştür.

Bireyler, genel olarak, başkaları tarafından dahil edilmek için güçlü motivasyonlara sahip oldukça sosyaldır; dolayısıyla, sosyal dışlanma eylemleri akut psikolojik stresör olarak deneyimlenmektedir. Bu verilerle tutarlı olarak akut sosyal dışlanmanın hedefi olan bireylerde amigdala reaktivitesinde artış gözlemlenmiştir.

Sosyal ayrımcılık deneyimlerinin sosyal davranış ve duygusal iyilik haliyle karmaşık bir şekilde ilgili olan bir sinir ağıyla ilişkili olup olmadığını ve nasıl ilişkili olduğunu anlamamızı geliştirmeyi amaçlamış ve ayrımcılığa maruz kalmanın, marjinalleştirilmiş yetişkinlerdeki dinlenme hali beyin aktivitesine karşılık gelip gelmediğini inceleyen bir çalışma ortaya konmuştur. Bu çalışmada, ayrımcılığa maruz kalma ile istirahatte spontan amigdala aktivitesi arasındaki ilişkiyi incelenmiş, daha fazla ayrımcılığa maruz kalmanın daha yüksek seviyelerde spontan amigdala aktivitesi ile ilişkili olduğunu gözlemlenmiştir.

Son yirmi yılda, kişinin bildirdiği ayrımcılık deneyimlerinin zihinsel ve fiziksel sağlık üzerindeki etkisini inceleyen araştırmalar önemli ölçüde artmıştır. Çalışmalar, ayrımcılığa maruz kalma ile çok çeşitli Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı (DSM) tanımlı zihinsel bozukluklar ve objektif fiziksel sağlık sonuçları arasında tutarlı ilişkiler bulmuştur.

Özellikle ayrımcılık deneyimlerini ölçmeye yönelik etnik ayrımcılığın önemi ve genel kötü muamelenin önemi, farklılıkları hesaba katma ihtiyacı ve kapsamlı değerlendirmelerin önemi etrafında tartışmalar sürmektedir. Bu konular, siber ayrımcılık, öngörülse stres veya ayrımcılık konusunda tetikte olma ve ayrımcılığın sağlık üzerindeki olumsuz etkilerini azaltma potansiyeline sahip müdahaleler gibi ortaya çıkan vurgu alanlarıyla birlikte ayrıntılı olarak tartışıldığı görülmektedir.

Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı (DSM) üçüncü, dördüncü veya beşinci baskıları tarafından oluşturulan kriterlerle teşhis edilen ayrımcılık ve psikiyatrik bozukluklarla ilgili araştırmalar, temel olarak psikiyatrik bozuklukların geniş ölçekli epidemiyolojik kohort çalışmaları nedeniyle son beş yılda artmıştır. Ayrımcılık ve psikiyatrik bozukluklarla ilgili uzunlamasına araştırmalar sınırlı olsa da, en az bir önceki çalışma bu ilişkileri incelemiştir. National Survey of Black

Americans'tan 799 Afrikalı Amerikalıdan oluşan bir örnekleme, Brown ve arkadaşları, bir veri toplama dalgasında daha fazla ayrımcılık raporunun, bir yıl sonraki takipte daha yüksek depresyon seviyelerini öngördüğünü bulmuşlardır (Hill, Hoggard, Richmond, Gray, Williams, Thayer, 2017).

Araştırmalarda, kişiler arası ayrımcılığın çeşitli göstergeleri ile anksiyete bozuklukları, yeme bozuklukları ve hatta psikotik bozukluklar gibi bir dizi DSM-IV psikiyatrik hastalık arasında dikkate değer ölçüde tutarlı ilişkiler bulunmuştur.

Ayrımcılığı sağlıkla ilişkilendiren en zorlayıcı verilerden bazıları geçtiğimiz on yılda ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Öznel, kendi kendine bildirilen sağlıktan ziyade nesnel fiziksel sağlık sonuçlarında artan vurgu özellikle dikkat çekicidir. Çalışmalarda, ayrımcılık raporları ile tüm nedenlere bağlı ölüm oranı (Barnes ve ark. 2008), hipertansiyon (Dolezsar ve ark., 2014), meme kanseri vakası (Taylor ve ark., 2007) dahil olmak üzere çeşitli objektif klinik hastalık sonuçları arasında ileriye dönük ilişkiler bulunmuştur (Coogan ve ark., 2014).

Ayrımcılığa maruz kalmanın sağlık üzerindeki etkilerine dair araştırmalara ek olarak, son zamanlarda yapılan birkaç çalışma, ayrımcılığın öngörülmesinin sağlığı nasıl etkileyebileceğini de incelemiştir. Ayrımcılık tehdidiyle ilgili öngörülme stres veya tetikte olma halinin ölçülmesi, ayrımcılığın yarattığı stres etkisinin daha iyi anlaşılmasına olanak tanıdığı ifade edilmektedir.

Brosschot ve arkadaşları endişe, ruminasyon ve öngörülme stresini yakalamak için bir stresörün bilişsel imgesinin tekrarlanan veya kronik aktivasyonunun stresini uzatmaya ve stresin sağlık üzerindeki olumsuz etkilerini şiddetlendirmeye hizmet edebileceğinin gösterildiği görülmektedir (Hill, Hoggard, Richmond, Gray, Williams, Thayer, 2017).

Kronik veya sürekli uyanıklıkla yansıyan bu beklenti stresi, birden çok hastalık için riskleri artırabilecek hem duygusal hem de fizyolojik işleyişte düzensizliğe yol açtığı görülmektedir.

Araştırmacılar uzun zamandır artan sürekli ayrımcılık tehdidi ve düşman yerleşim yerlerinde yaşamakla bağlantılı diğer tehlikeler nedeniyle tamamen

gevşeyememenin, Afrikalı Amerikalılarda artan hastalık riskine katkıda bulunduğunu belirtmişlerdir (Myers, 2003).

Giderek artan kanıtlar, ayrımcılık tehdidiyle ilgili artan ihtiyatın sağlık üzerinde patojenik etkilere sahip olduğunu göstermektedir. İsveç'teki yetişkinlerden oluşan ulusal bir örnekleme, Lindstrom, tek maddelik beklenen etnik ayrımcılık göstergesinin daha düşük psikolojik sağlık seviyeleri ile ilişkili olduğunu bulmuştur. Benzer şekilde, Latin üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışma, ayrımcılığa uğrama beklentisinin, potansiyel faille karşılaşmadan önce daha fazla endişe ve tehdit duygularına ve karşılaşmadan sonra daha fazla stres ve daha büyük kardiyovasküler tepkilere yol açtığı bulunmuştur (Sawyer ve ark., 2012).

Araştırmada toplumsal eşitsizliğin ve ırkla ilgili ayrımcılığın altında yatan kurumsal politikaları, yapıları ve süreçleri ortadan kaldırmak için önemli giriş yollarının yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. Irkçılık ve diğer ayrımcılık biçimleriyle şekillenen toplumlarda sağlığı iyileştirmenin bir yolu olarak kritik öneme sahip olacağı da belirtilmiştir (Sawyer ve ark., 2012).

1.2.3. Ayrımcılık, Ruh Sağlığı ve Sinir Sistemi İlişkisi

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği sonucu doğan ayrımcılık ve beraberinde ruh sağlığı ve sinir sistemi ile ilişkilendirilen araştırmaların sonuçlarının kişilerdeki otonom sinir sisteminin sempatik dalında gerçekleşen aktivasyondan kaynaklandığı görülmüştür. Bu araştırmalar sonucunda otonom sinir sistemindeki regülasyonu sağlayabilmenin önemliliği ve vagus siniri yoluyla kalbin düzenlemesinin gerekliliğinin önemi görülmektedir (Porges, 2011).

Vagus sinirinin vücuttaki öneminin anlaşılmasında Stephan Porges'in geliştirmiş olduğu Polyvagal Teori'den bahsetmek mümkündür (Porges, 2011). Otonom sinir sistemi, sempatik ve parasempatik olmak üzere iki ana daldan oluşur. Sempatik dal,

omuriliğin orta kısmında bulunur ve kişiyi harekete hazırlayan yolu temsil eder. Gün içerisinde dışardan gelebilecek tehlike ipuçlarına yanıt verir; savaş ya da kaç tepkisini besleyen adrenal salgısını tetikler. Parasempatik dal Polyvagal Teoriye göre, vagus adı verilen bir sinir içinde hareket eden iki yola odaklanır. Vagus; kafatasının tabanındaki beyin sapından akciğerler, kalp, diyafram ve midede aşağıya ve boyun, boğaz, gözler ve kulaklardaki sinirlerle bağlantı kurmak için yukarı doğru iki yönde hareket eder. Ventral vagal yol ve dorsal vagal yol olmak üzere vagus iki kısma ayrılır. Ventral vagal yol, güvenlik ipuçlarına yanıt verir ve güvenli bir şekilde sosyal olarak bağlanma duygularını destekler. Aksine, dorsal vagal yol, bir tehlike söz konusu olduğunda buna yanıt verir. Kişilerdeki bağlantıların, farkındalığın kopmasına ve bir çöküş durumuna götürür. Donmuş, uyuşmuş veya "burada değil" vb. şekilde hissedildiğinde, dorsal vagusun kontrolü ele aldığı görülür (Dana, 2011).

Teori, vagus sinirinin iki dalının da farklı davranışsal stratejilerle bağlantılı olduğunu öne sürmektedir. Bu sistem, başkalarıyla etkileşimimizle birlikte değişmektedir. Hiyerarşik sistemdeki geçişleri, bizim çevreye olan adaptasyonumuz ve çevreden gelen uyarıcıları nasıl yönettiğimizi Porges, nöral egzersizler olarak adlandırmaktadır. Örneğin çocuklar için oyun oynamak bir nöral egzersizdir (Porges, 2003).

Teori, insanda Otonomik Sinir Sistemindeki nöral regülasyonun nasıl düzenlendiğini anlatmaktadır. Filogenetik olarak güven, tehlike ve/veya yaşam tehdidi olan ortamlarda davranışsal ve fizyolojik adaptasyonu regüle eden hiyerarşik olarak sıralı bir şekilde cevap vermenin söz konusu olduğu görülmektedir.

Güven, tehlike, yaşam tehdidi söz konusu olduğunda nöral algıların yani nöral devrelerin tetiklendiği görülmektedir. Porges tarafından geliştirilmiş olan nöral algı (neuroception) kavramı emniyetli bir ortamda, güvenli bir çevreyi algılamanın sadece bilinçli olarak değil ama daha alt kognitif seviyelerde de olabildiğini göstermektedir (Porges, 2003).

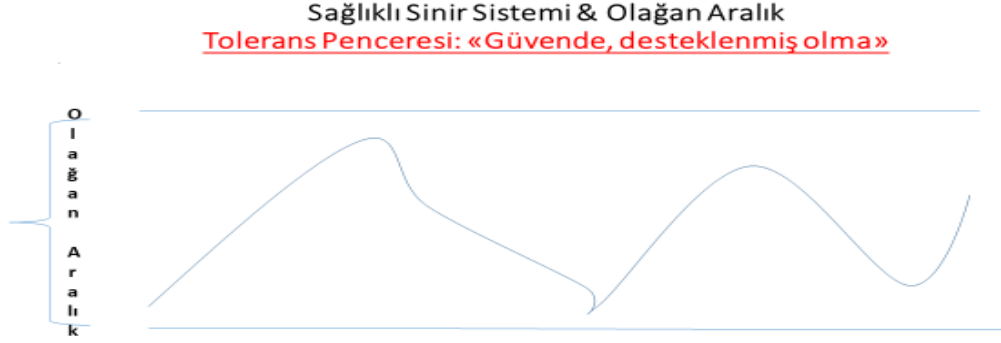
Porges, insanların kuşaktan kuşağa aktarım yoluyla gelen otonomik bir miras taşıdıklarını ve bugün fizyolojimizde hala izlerinin olduğunu belirtir. Otonom sinir sistemimizde mevcut, diğer omurgalılarla ortak olan risk ve güvenlik ile ilgili özelliklerin barındığını belirtir (Porges, 2011).

500 milyon yıllık dorsal vagal devrenin hareketsizleştirme yoluyla insanı koruduğunu, sinir sistemindeki enerjinin tehdit ile karşı karşıya kalındığında kullanılabilmesi ve hayatta kalabilmek ve korunmak için tıpkı hayvanların yaşamı tehdit edenlere tepki olarak ölüm numarası yapmasına benzer bir şekilde vücudun sistemlerini kapattığını belirtir (Porges, 2011).

Sempatik sinir sistemi, 400 milyon yıl önce evrimleşmenin yanında, hareket yoluyla hayatta kalma ve aktif olarak meşgul olma veya kaçınma (savaş veya kaç) yeteneği yaratır. En yeni sistem, 200 milyon yıl önce gelişen ve bize ortak düzenleme ve diğer insanlarla sosyal ilişkilene kapasitesi veren ventral vagal devremiz olduğu belirtilir (Porges, 2011).

Bir gözetim sistemi olarak, bir başkasının yüzü, sesi ve jestleriyle algılanan ipuçları güvenli olduğunda, bir diğer ifade şekliyle kişi sosyal ilişkilenemeden sorumlu ventral vagal durumda olduğunda başka bir sinir sisteminden diğerine, yaklaşmanın ve ilişkiye girmenin güvenli olduğu iletilmiş olmaktadır. İşaretler tehlike arz ettiğinde ise kişinin tetikte olduğu görülmektedir. Tetikte olma halinin önemi Şekil 2’de Daniel Siegel tarafından sinir sistemi anlatılırken görülmektedir (Siegel, 2001; Levin, 2015).

Şekil 2: Tolerans Penceresi (Window of Tolerance)

Bebekler için bakım verenlerinin ve ebeveynlerinin sürekli ulaşılabilir olmaları, bakım verenleri tarafından beslenme, barınma, sevgi gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması beyin ve sinir sisteminin optimal gelişimi için temel oluşturmaktadır (Ogden, Minton, Pain, 2006). Zamanla bakım veren ile bebek arasındaki etkileşim, bu ortak düzenleme, ileride yetişkin olarak nasıl etkili bir şekilde otomatik düzenleme yapacağımızı (bireyin bağımsız olarak kendi kendini düzenlemesi) öğrenmemizi sağlamaktadır (Siegel, 1999).

Dr. Daniel Siegel tarafından ortaya atılan Tolerans Penceresi kavramı (Window of Tolerance) beyin ve beden fonksiyonlarını anlamak ve tanımlamak, için kullanılan bir kavramdır (Levine, 2015).

Bireyin deneyimlediği duygu iniş çıkışlarına izin veren tolerans penceresinin içindeyken optimal bir uyarılma seviyesine sahip olduğumuz belirtilmektedir. Tolerans penceresinin mevcut aralığından çıkabilir, tolerans penceresinin farklı seviyelerinde incinme, kaygı, korku, acı, öfke vb. duyguları yaşayabiliriz. Beynin, genellikle bireyi bu pencerede tutmak için stratejiler kullandığı bilinmektedir (Levine, 2015).

Travma, karşılanmamış bağlanma ihtiyaçları, belirgin bir şekilde hissedilen korku kaygı, öfke, üzüntü, çaresizlik, yetersizlik, değersizlik vb. nedeniyle sıkıntı

yaşandığında, bu durumun sinir sisteminin olağan dengesini büyük ölçüde bozduğu bilinmektedir. Denge bozulduğunda kalp hızındaki uyumluluk, damar ritmi, solunum hızı, mikro-kas hareketleri ve fizyoloji yapması gerekenleri yapmamaktadır (Levine, 2015).

Olumsuz deneyimler, bireyin tolerans penceresini daraltmaktadır. Sinir sisteminde aşırı uyarılma & aktivasyon oluşmaktadır. Aşırı uyarılmış bir sinir sisteminde ise nefes hızlı veya zorlanmış, dokular gevşek veya gergin olabilmektedir. Nefesin doğal dalgası bedenin farklı bölgelerine iletilmemekte ve bedenin bölgeleri arasında bağlantısızlık oluşmaktadır. Beyinde farklı mekanizmalar devreye girmektedir (Rothschild, 2000). Beyin, aşırı uyarılmayı tehdit olarak algıladığında ise beynin organizasyon, planlama, analitik düşünmeden sorumlu bölgesi olan neokorteks inaktive olmaktadır. Beden hafızası, somatik hafıza, hayatta kalmaya yönelik işlevlerden sorumlu olan ilk beyin (sürüngen beyin) devreye girmektedir (Levine, 2015).

Daralan tolerans penceresi, birtakım baş etme mekanizmalarının kullanılamaz duruma gelmesi ile ilişkilendirilmektedir. Bu durum da bireyin daha hızlı bir şekilde depresyona girme eğiliminin artması olarak gözlemlenmektedir (Levine, 2015).

Sinir sistemindeki uyarılmalar; aşırı uyarılma, sakın uyarılma ve düşük uyarılma olarak belirtilmektedir. Sakın uyarılma ideal durumdur ve gün içinde çoğu zaman çeşitli sakın uyarılma seviyelerinde dalgalanmalar gösterildiği bilinmektedir. Bununla birlikte, bireyi tolerans penceresinin dışına itecek kadar aşırı seviyede korku, acı, öfke, travma, süregelen travma, değersizlik, ayrımcılık, yetersizlik vb. tetikleyicilere maruz kalındığında sinir sisteminde aşırı uyarılma olduğu deneyimlenmektedir (Siegel, 1999).

Aşırı uyarılma, sıklıkla anksiyete, panik, korku, hipervijilite, duygusal iniş çıkışlar gibi aşırı aktivasyon ile karakterize edilmektedir. Bu durum ise, sinir sisteminde gevşeme yeteneğini etkilemekte ve genellikle bireyin uyku, iştah düzeninde belirgin bir şekilde değişimi beraberinde getirmekte, yemek yeme ve yiyecekleri sindirmeyi zorlaştırmaktadır.

Sistemde düşük uyarılma yaşanması ise; yorgunluk, depresyon, uyuşma, kopukluk, disosiyasyon vb. ile karakterize edilmektedir. Bireyde belirgin bir şekilde uyku ve iştah düzeninde bozulmalar görülmekte ve duygusal olarak çökkün hissedebileceği belirtilmektedir.

Stephen Porges'in Polyvagal Teorisi ve Daniel Siegel'in beyin ve beden fonksiyonlarını anlamak ve tanımlamak için kullandığı tolerans penceresi kavramları perspektifinden, yapılan araştırmaların sonucu olarak yaşam boyu ayrımcılık ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği sonucunda bireylerin sinir sistemlerinde bir aktivasyon olduğu ve sinir sistemlerinin olağan aralıkta olmadığı görülmektedir (Levine, 2015).

Spontan solunum sırasında kalbin ritmi olan kalp atışındaki değişim olarak adlandırılan solunum sinüs aritmisinin (RSA), ve RSA ile ölçülen vagal ton, sadece fizyolojik iyiliği değil, aynı zamanda sosyal ve psikolojik iyiliği de gösterdiği belirtilmektedir (Levine, 2015).

1.3 Dil, Anlam, Yorum, Hermeneutik

Dil, toplumu gramere, faillere, eylemlere bağlanmayı sevk eder. Kendimizle ve dünyayla ilgili bilgimizin bütünü içinde, kendimizin olan dil tarafından zaten daha önceden kuşatılmışızdır. Bir aileye, bir topluma, bir kültüre ve bir dile doğarız. Dilin kullanımı sayesinde dilde gizli duran metafizik ve epistemolojik ön kabullere inanmaya da devam ederiz (Ong, 1999).

Düşünüş ve kavrayışlarımızda daima daha önceden içine düştüğümüz dilin içindeki anlamlar mevcuttur. Anlama, nihai noktada bir dil olayıdır (Hekman, 1999). Edward Shills, Gadamer ve Heidegger'in Hermeneutiğinde dil ve anlamın kendisi, hiç de bir sübjektivitenin eylemi olarak değil, tersine geçmiş ve şimdinin içinde sürekli birbirine karıştığı bir intikalin vukubulmasına giriş olarak düşünülmelidir der. Bir dile doğarız, dilin içinde harmanlanırız

(Hekman, 1999).

Bir geleneğe, bir kültüre aitizdir. Ve bu kültürü, içinde olduğumuz bu geleneği kaçınılmayacak şekilde devralmışızdır.

Kendimize ait olmaktan çok, dilin içine düştüğümüz, içinde bulunduğumuz topluma, geleneklere, tarihe aitizdir. Tam da bu noktada kuşaktan kuşağa aktarımla iletilenleri dil geleneği sayesinde önceki kuşaklarla ortak bir anlama, anlamlandırma boyutu içinde hareket ederiz. Bireyin varlığının tarihsel gerçeklikleri, bireysel yargılardan çok önyargılarımızdır. Biz düşünüş ve kavrayışımızda daima daha önceden dünya hakkındaki linguistik yorumumuzca önyargılı olmaya mahkûm ediliz. Bu linguistik yorum içinde serpmek, dünyada gelişerek serpmek anlamına gelir (Arslan, 2002).

Anlama, maruz kalmadır. Anlama nasıl mümkündür sorusuna cevap olarak Suzan Hekman Bilgi Sosyolojisi ve Hermeneutik isimli kitabında Gadamer'den bahsederken, bütün anlamının hermeneutik ve yorum olduğuna, bu yüzden hermeneutik incelemenin bir varlık incelemesi, nihai noktada bir dil incelemesi olduğunu çünkü anlaşılabilen varlığın, dil olduğuna değinir (Hekman, 1999). Heidegger'e göre "dil, varlığın evidir" (Heidegger, 2018).

İnsana dair, dilin kullanıldığı her yerde bilimlerin anlaşılma biçimi de hermeneutiktir (Arslan, 2002). Anlama daima başka bir şeyle ilişkide gerçekleşir. İnsanın geçmişi kavrayabilmesi için içinde bulunduğu tarihsel ufkun da anlaşılabilmesi önemlidir. İnsanın başkasının tarihsel ufkunu, kendi ufkunu terk ederek, başka bir söyleyişle bir Arşimedvari objektivite/nesnellik noktasını benimseyerek benimseyemeyeceğidir. Bir başkasını anlayabilmek için zaten önceden belirlenmiş olan bir ufkumun var olduğudur. Bu da dil ile mümkündür. Dil daima ortak bir anlamın paylaşılmasıdır. Gadamer, dünyayla karşı karşıya gelişimizin daima dil aracılığıyla olduğunu ve dünyanın her linguistik tecrübesinin dilin tecrübesi değil, dünyanın tecrübesi olduğunu söyler (Hekman, 1999).

İnsan, rasyonel bir varlıktan önce anlayan ve yorumlayan bir varlıktır: insan homo hermeniadır (Demir, 2018). Anlam, dildedir. İnsanı anlamak, insanın dilini anlamaktır. Bu sebeple toplumu anlamak da toplumun dilini anlamayı gerektirir. Berger'in dediği anlamda toplum, sosyal olaylar kompleksinden meydana gelir. Toplumun toplum yapan şeyler ise bireyler arası, sınıflar arası, kurumlar, gruplar arası ilişkililerdir der Berger. Bu ilişkiler toplumun dilidir aslında. Ve bir dil olarak toplumu oluştururlar (Demir, 2018). Bu noktada dil belirleyici bir rol oynar. Bir dili olan toplumun sosyal normlarının oluşmasında belirgin olarak birtakım başlıklar yer alır. Bu başlıklardan biri gelenektir. Gelenek, normların, toplumsal değerlerin kuşaktan kuşaklara aktarılmasında rol oynar (Berktay, 2015).

1.4. Geleneğin Anlamı, Dil, Toplumsal Cinsiyet

1.4.1 Geleneğin Anlamı

Gelenek; “traditum” anlamına gelir; traditum geçmişten günümüze intikal ettirilen ya da miras bırakılan herhangi bir şeydir (Arslan, 2002). Gelenek kitapları, binaları, bahçeleri, heykelleri, resimleri içine alır. Gelenek temsilcileri bulunan bir kavramdır. Olmuş, yaşanmış olan ve topluma intikal ettirilmiş olan traditumdur. Belirli bir zamanın toplumunun özelliklerini ifade eder. Ölen kuşaklarla yaşayan kuşakları birbirine bağlayan bir unsurdur. İnsan, bir geleneği, bir gelenekten hareketle yorumlar.

Gelenek, burada ve şimdideki geçmiştir. İnsanın anlamı anlamlandırması linguistik bir gelenektir. Örneğin edebiyat eserleri, el yazmaları, kutsal metinler, masallar gibi sözlü ve yazılı kültürden aktarılmış olan metinler de gelenektir (Yüksek, 2011). Buradaki gelenek, metnin biriken anlamıdır. Geleneksel birikimden alınan bu metinler, edebi form ve üslup kadar normatif niyetler de taşır (Bingöl, 2014). Klasik edebiyat metinlerinde olduğu gibi masalların da normatif sonuçları vardır, onlar da sonraki yazarların istekleri için gerekli modelleri sağlarlar. Yaşayan kuşaklarla, ölen kuşakları köprü gibi

birbirlerine bağlayan dilin içinde, dil ile gerçekleşebilen bu normatif aktarımlardır (Adorno, 2014).

İnsan, kendisini dünya karşısında bilinçli olarak bulmaz ve insan kendisini, kelimesizlik, sözsüzlük durumunda kavrayamaz. Aksine, kendimizle ve içinde bulunduğumuz toplumla ve dünyayla ilgili bilgimizin bütünü içinde kendimizin olan dil tarafında zaten önceden kuşatılmış durumdayızdır. Konuşmayı öğrenerek büyürüz. Fakat konuşmayı ve dili öğrenmek demek sadece dilin yapısını, grameri, sentaksını öğrenmek demek değil, içinde bulunduğumuz toplumun ve dünyanın kendisiyle aşinalık kurmamız dünyanın ve onunla yüz yüze gelme tarzımızın bilgisiyle donanmamız anlamına gelmektedir (Hekman, 1999).

Gadamer dil'e has olan özelliklerin olduğundan bahseder; bunlardan bazıları "ben-siz" bir şey gibi görünmesidir (Hekman, 1999). Konuşmak, başka birisine konuşmak anlamına gelir. Konuşulan kelime doğru kelime olmalıdır anlamının mümkün olması için. Ancak bu, onun sadece benim için tasarlanan nesneyi temsil ediyor olması anlamına gelmez, aynı zamanda onu, kendisiyle konuştuğum insanın gözlerinin önüne sermek anlamına da gelmektedir. Bu bağlamda konuşma "ben" anlamında değil, "biz" anlamında gerçekleşir. Her diyalogun işleyiş formu dil ve gelenek ile, dil ve gelenekten aktarılan ile, bu bağlamında "biz" olabilmektir.

Bu bağlamda dilin evrenselliğinden bahsedilebilir. Dil, her şeyi içine alan bir alandır (Barthes, 1979). Dil ile gelenek ile masallarla söylenenler sadece "bugün"e atıfta bulunanlar değil, ileriye ve geriye doğru söylenmemiş olan şeylere de atıfta bulunanlardır (Lakoff, 2015). Yazarın, kendi içinde olduğu otoriteye özgü dil anlayışı, kendi söyleminin de metafor ve yorumu hapsoldüğü ile ilgilidir (Strauss, 2018).

1.4.2 İdeolojinin Aygıtı Olarak Dil

Yaşamı dil aracılığıyla anlamlandırılır. Dil, herhangi bir kimsenin ayrı bir varlık olarak kendinin ayırdına varmasının bir önkoşuludur” (Sarup, 1997).

Bireyin kurduğu öznellik dilin sınırları kadardır. Bireyin özgürlüğü dilin sınırlarının izin verdiği kadardır. Dilin sınırları içerisinde bireyin özgürlüğünden bahsetmek ne kadar mümkün olduğu tartışma konusudur (Mannheim, 2002).

Toplum, sosyal olayların bütününden meydana gelmektedir (Küçükkömürler, 2017). Bireyler arası, sınıflar arası, kurumlar ve gruplar arası ilişkiler ise toplumu oluşturan kavramlardır (Mardin, 2000). Bu ilişkiler toplumun dilidir aslında. Ve bir dil olarak toplumu oluştururlar (Berger, 1999). Pierre Bourdieu, Televizyon Üzerine isimli kitabında “İnsan hiçbir zaman söylediği şeyin öznesi olduğundan emin değildir. Sandığımızdan çok daha az sayıda özgün şeyler söyleriz.” şeklinde ifade eder (Bourdieu, 2019).

İçinde bulunduğumuz toplumdaki ideolojiler tarafından kuşatılmışızdır. Mannheim, her toplumsal dönemin, her devrin spesifik özelliklerinin kendisini fikirlerde gösteren bir yanının olduğunu ve bu fikirlerin de “mutlak doğruları” aradığını, fakat mutlak doğrulara ulaşmanın mümkün olamayacağını ifade eder (Mardin, 2000). Bu fikirler ideolojiler olarak karşımıza çıkar. Fikirler dolayısıyla ideolojiler, belirli bir tarihi perspektiften “doğru” veya “yanlış” olarak değerlendirilirler (Mannheim, 2002).

Tarihin akışındaki Aydınlanma Düşüncesi, Endüstri devrimi ile birlikte “farklılaşmalar”ın doğması ideolojilerin de doğmasına sebep olmuştur (Eisenstadt, 1966).

Mardin, ideolojilerin sadece siyaset ile ilişkili bir kavram olmadığından fakat aynı zamanda toplum içerisindeki tüm mekanizmaları oluşturan

“anlamalar”la da ilişkili bir kavram olduğundan bahseder (Mardin, 2000). Dilthey tarafından da vurgulanan “insan düşüncesinin tarihselliği” kavramı insana dair olanın, bilginin, ideolojinin, dünya görüşlerinin kültürlerden kültürlere göre değişkenlik gösterdiği ve insanın tarihsel süreç içerisinde oluşan bir ruhsal yapının, aslında tarihin ürünü olduğunun ifadesi olarak karşımıza çıkar (Dilthey, 2012).

Bu bağlamda her bir kültürün içinde oluşmuş olan devlet, din, aile, hukuk, siyaset, sendika, kitle iletişim araçları, spor, edebiyat, sanat gibi oluşumlar tarafından ideolojilerin özellikle küçük yaşlardan itibaren ve o dönemin egemen ideolojisi tarafından aktarıldığı öne sürülür (Althusser, 2002).

1.4.3 Toplumsal Cinsiyete Dayalı Dilin Kullanımı

Toplumdaki bireylerin davranış biçimlerine dair basit varsayımlar olarak toplumsal cinsiyet ile ilgili kalıp yargılar bulunmaktadır (Saraç, 2013). Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları, içinde bulunulan toplumdaki cinsiyet algısının yaşamdaki pratik şekli olarak ifade edilmektedir (Sancar, 2014). Bu kalıp yargılar, dil aracılığı ile bireyler arasında, topluluklar arasında, kuşaktan kuşağa aktararak iletilirler (Irzık, Parla, 2020). İletişim kurarken bireylerin karakteristik özelliklerine, fiziksel özelliklerine, rolleri ve meslekleri ile ilgili alanlara da yansır (Çalışır, Uncu, 2019).

Kadın kalıp yargılarına karakter başlığı altında bakıldığında kibar, kırılğan, duygusal, dırdırcı, dedikoducu; fiziksel özellikler başlığı altında bakıldığında zayıf, bakımlı, zarif olarak kategorize edildiği görülür (Eliuz, 2011).

Erkek kalıp yargılarına karakter başlığı altında bakıldığında girişken, cesur, rekabetçi, kılıbık, kaba; fiziksel özellikler başlığı altında bakıldığında güçlü, bakımsız, kaba saba olarak kategorize edildiği görülür.

Erkek, evi geçindiren kişi olarak konumlandırılırken, kadın evi çekip çeviren, ev işlerini yapan, çocuk bakan ve çocukları büyüten olarak evin içerisinde bir

yerde konumlandırıldığı görülür. Bu bağlamda mesleklerin de bireylerin spesifik özelliklerinden bağımsız olarak kadınlık ve erkeklik kalıplarıyla dilin kullanımını ile kodlanır (UNDP, 2019). İş insanı, girişimci şeklinde dilde kullanmak yerine iş adamı, iş kadını, Hemşire yerine erkek hemşire, satış temsilcisi yerine satıcı adam, profesyonel, yönetici, iş insanı yerine kariyer sahibi kadın, evi çekip çeviren yerine ev hanımı gibi ifadelerin dilde sıklıkta kullanıldığı belirtilmektedir.

Kelimelerdeki dilbilgisel ayrımın her dilde aynı olmadığı bilinmektedir.

Dilde yerleşmiş kalıp yargılar, birtakım kelimelerin cinsiyetlere göre kullanımını Şekil 3'te görülmektedir (UNDP, 2019):

Şekil 3: Kalıp Yargıların Cinsiyetlere Göre Dilde Kullanımı

KADIN KALIP YARGILARI	ERKEK KALIP YARGILARI
KARAKTER	
Kibar	Girişken
Kırılgan	Cesur
Duygusal	Rekabetçi
Dırdırcı	Kılıbık
Dedikoducu	Kaba
FİZİKSEL ÖZELLİK	
Zayıf	Güçlü
Bakımlı	Bakımsız
Zarif	Kaba saba
ROL	
Evde	Kamusal alanda
Eş ve/veya anne	Aileyi ve evi geçindiren

Ev işlerinden sorumlu	Kural koyan/karar veren
Ailenin bakımını sağlayan	Aileyi koruyan
MESLEK	
Çocuk bakıcısı	Doktor Teknisyen
Hemşire	Esnaf Ustabaşı
Hostes	Mühendis Yargıç
Öğretmen	Pilot Yönetici
Sekreter	Tamirci

“Her bir hayat biçiminin içinde, harita ve kodlar yumak halindedir. Onları ayrı ayrı düşünebiliriz ancak pratikte birbirinden ayıramayız. Şeylerin isimleri arasında yapılan ayrımlar onların niteliklerindeki ve dolayısıyla kullanımlarındaki ve onlara karşı tutumumuzdaki farklılığı algılamamızı yansıtır, ancak nitelik farklarını tanımamız onlara karşı tutumumuzdaki ve tutumumuzun nedeni olan beklentilerimizdeki farklılığı yansıtır (Bauman, 1996).

Günlük dilin içinde sık karşılaşılan, önyargı ile yaklaşılacak ya da yaklaşılmayan durumların örnekleri Şekil 4 ile gösterilmiştir (UNDP, 2019):

Şekil 4: Toplumsal Cinsiyete Dayalı Dil Kullanımı ve Cinsiyetçi Kalıp

Yargıları:

ÖN YARGILI / ÖN YARGISIZ	
Satıcı adam, satıcı kadın	Satış temsilcisi, satıcı
Kariyer sahibi kadın	Profesyonel, yönetici, iş insanı
Hostes, Host	Kabin görevlisi
Erkek hemşire	Hemşire
Ev hanımı, ev erkeği	Evi çekip çeviren
İş adamı, iş kadını	İş insanı, girişimci
Kadın (temizlik yapan)	Temizlikçi
Ev sahibesi	Ev sahibi
Bayan	Kadın

ÖN YARGILI / ÖN YARGISIZ	
Adam	İnsan, kişi, birey
İnsanoğlu/Ademoğlu	İnsanlık
Projeye adam almak	Projeye eleman/çalışan almak
Kameraman	Kamera operatörü
Kadın/bayan gazeteci, kadın/bayan muhabir	Gazeteci, muhabir
Kadın/bayan polis, erkek polis	Polis memuru
Kadın/bayan doktor, erkek doktor	Doktor
Kurucu babalar	Kurucular
Adam olmak	Büyüme, iyi yetişme, iyi bir duruma gelme, toplum kurallarına uyuyor olmak.
Centilmenlik anlaşması	Yazısız sözleşme
Sıradan adam	Sıradan insan
Anavatan	Vatan/memleket
Anadil	Doğal dil

Düşünen adam	Düşünen insan/entelektüel
Sözünün eri	Verdiği sözü yerine getiren
Adam/gün sayısı	Çalışma gün sayısı

ÖN YARGILI / ÖN YARGISIZ	
Bayan	Kadın
Bayan tuvaleti	Kadın tuvaleti
Kadın gibi	Nazik
Kızlık soyadı	Evlilik öncesi soyadı
Kız gibi	Utangaç
Adam	Eleman, çalışan
Efendi	Uzman, şef, süpervizör
Kız çocuk, erkek çocuk	Kız çocuk, oğlan çocuk

Humboldt, her bir konuşulan dilden o dilleri konuşmakta olan toplulukların karakterleri, dünya görüşlerini, kültürleri anlamının mümkün olabileceğini aynı şekilde dillerin de toplulukların karakterlerini ve gerçeklik algılarını belirleyebileceğini belirtmiştir (Akarsu, 1998).

Porzig, konuşmanın bir davranış olduğunu, konuşurken kelimelerin söyleme biçimlerinin söylenenden çok daha önemli olduğunu, aynı kelimenin ve / veya cümlenin farklı tavırlarla söylendiğinde farklı şeyler ifade edebileceğini ifade etmiştir (Porzig, 1995). Örneğin kaygılı bir şekilde söylenen bir cümlenin, farklı bir zaman diliminde, farklı biri tarafından söylenme şeklinden cümlenin uyandıracığı tepkilerin de farklı olacağı vurgulanır. “Çünkü dil, bireyin ruhsal durumuna, ruh yapısına ve yeteneklerine sıkı sıkıya bağlıdır ve insan konuşurken bunları yansıtır” (Aksan, 2015).

Wittgenstein, bir dil imgelemenin bir yaşam biçimi imgelemek olduğunu ifade eder. Ona göre dil, canlı bir uzlaşımlar dizisidir ve dilin anlamının, dili kullanma biçimidir ve bu anlam aslında, onu kullanan bireyler arasında kurulmuş olan iletişimsel bir

bağa, anlaşmaya dayanmaktadır. Doğru veya yanlış olarak tanımlanan şeyler, bireyler tarafından yapılan kategorizasyonlar, insanların yaşam biçimleri vesilesiyle üzerinde uzlaştıkları şeyler olarak belirtilir (Wittgenstein, 1998).

Wittgenstein, dilin bizi kendimizin sandığımız çocuklukta bize öğretilmiş olan kuralların içine hapsettiğini ifade etmektedir. Parkta oynarken düşüp korkmuş bir çocukla bir yetişkin nasıl konuşup, çocuğa nasıl tepki verirse, çocuğun da korktuğu zaman nasıl tepki vereceğini öğrenmiş olduğu, böylece toplumdaki aldığı ve öğrendiklerini, yaşamının geri kalanında topluma yansıttığı belirtilir (Wittgenstein, 2003).

Saussure dil yetisi ve dilin kendisinden bahseder. Dil yetisinin doğuştan bireyde var olan bir şey olduğunu, dilin ise toplum tarafından anlaşılabilen bir dizgeler bütünü olduğunu belirtir (Saussure, 1998). Saussure'e göre dil, dil yetisinin toplumsal yönü, sözcüklerin kullanımı ise dilin bireysel yönü olarak belirtilmiştir. Bu bağlamda dili sözden ayırmanın, toplumsal olanı bireysel olandan ayırmak olduğunu ifade eder. Toplumlar arasında kullanılan dilin özellikleri o toplumda yer alan tüm bireylerde görülmektedir. Saussure, bireyin kendisini nasıl ifade edeceğinin, sözcük seçimlerinin, bireyin kendi iradesi ile gerçekleştiğini belirtir (Saussure, 1998).

George Orwell "1984", Yevgeni Zamyatin "Biz" gibi distopyalar, düşünce suçunun artık hiçbir şekilde mümkün olmayacağından çünkü bunu ifade edebilecek kelimelerin artık olmayacağına vurgu yapar (Orwell, 1999),(Zamyatin, 1996). Bir şeyin dilden çıkartılmasının o şeyin varlığının tamamen yok olması anlamına geleceği ifade edilir (Erşen, 2015).

Altusser, dilde kadınlara yüklenen tanımlamalarda bir kadının sadece anne ve eş olarak konumlandıklarından, bir sonraki nesillerin de kadını sadece anne ve eş olarak göreceklere belirtir (Erşen, 2015).

Herder, insanın insan olduğu günden beri dille yaşadığını, dilin insandan önce veya sonra olmadığını, insanla birlikte var olabildiğini, düşünmenin

gerçekleşebilmesinin de dil ile mümkün olabileceğini ifade eder (Akt. Altuğ, 2017). Dil ve düşünce birlikte var olabilirler. Herder bu bağlamda düşüncenin içselleştirilmiş dil olduğunu, dilin insan bilgisinin sınırlarının belirleyicisi olduğunu ve bireyin ancak dilin içinde ve dil ile birlikte düşünebildiğini savunur (Akt. Altuğ, 2017).

Dilthey, her tarihsel dönemin yasalarının, geleneklerinin dilde bulunabileceğini belirtir (Becerme, 2004). Dilthey, doğru bir anlamın diğer insanlarla var olabilen bir iklimde, dil ve tarihin bir arada harmanlanarak yorumlanabilmesi ile mümkün olabileceğini belirtir. Anlamın özlerarası olmasının, diğer insanlara duyulan empati ve sempati ile mümkün olabileceğinden bahseder (Çelebi, 2018).

Chomsky, dilin insanda doğuştan varolan bir şey olduğunu, dili kullanma biçiminin önemli olduğunu, iletişim kurmaya yarayan dilin bilgi, fikir ve benzeri şeylerin kaynağının düşünme yetisi ve akıl olduğunu ifade eder. Dil tüm bunlarla bir araya geldiği zaman, diğer canlılarda olan dil ile insanda olan, insanın kullandığı dil arasındaki farkın belirlenebileceğini belirtir (Chomsky, 2014).

Franz Boas ve Edward Sapir, dil ve kültür ilişkisini dilbilimsel görecelik ve dilbilimsel belirlenimcilik teorilerine göre açıklarlar (Kay ve Kempton, 1984).

Dilbilimsel görecelik teorisi, kültürlerin dünyayı farklı şekillerde algıladıklarını ve algıladıkları şekillerde yorumladıklarını, kullanılan dillerin de bu algıların kodlarını ifade eder (Çolak, 2019). Algıdaki farklılıkların dil kullanımında ortaya çıktığı çünkü dili konuşanların yaşamı gördükleri şekilde ifade etmek zorunda oldukları belirtilmiştir (Çolak, 2019).

Dilbilimsel belirlenimcilik teorisi, yaşamı algılama şekillerinin dilleri tek başına etkilemediğini aynı zamanda kullanılan dilin de düşünme şekillerini etkilediğini belirtmektedir ve teoriye göre düşünceler için bir çerçeve sağlamak olan dilin ve bu çerçevenin dışına çıkılabileceği düşüncesinin pek mümkün olmadığı yönündedir (Çolak, 2019).

Düşünceler için bir çerçeve sağlayan dilin toplumsal cinsiyete dayalı dil kullanımının ve cinsiyetçi kalıp yargılarının atasözü ve deyimlerle de sıklıkla ifade edilebildiği görülmektedir:

- “Ana kızına taht kurar, kız bahtı kocadan arar.”
- “Anasına bak, kızını al, kenarına bak, bezini al.”
- “Dişi kuş yapar yuvayı, içini, dışını sıvayı sıvayı”
- “Kadının düzdüğü evi Tanrı yıkmaz, kadının bozduğu evi Tanrı yapmaz”
- “Kadın var ev yapar, kadın var ev yıkar.”
- “At beslenirken kız istenirken.” (Atasözü)
- “Kız beşikte (kundakta), çeyiz sandıkta.” (Atasözü)
- “Kızı gönlüne bırakırsan ya davulcuya kaçır (varır) ya zurnacıya.” (Atasözü)
- “On beşinde kız ya erde gerek ya yerde.” (Atasözü)
- “Erkeksiz avrat, yularsız at”
- “Kızını dövmeyen, dizini döver.”
- “Bir evde iki kız, biri çuvaldız biri biz.”
- “Oğlan atadan (babadan) öğrenir sofrayı açmayı, kız anadan öğrenir biçki biçmeyi.”
- “Oğlan doğuran övünsün, kız doğuran dövünsün.”
- “Ağaç yeşert meyve getirsin, oğlan büyüt ekmek getirsin.”
- “Erkek getirmeyi, kadın yetirmeyi bilmeli.”

- “Kadının sırtından sopayı, karnından sıpayı eksik etme.”
- “Dişi yalanmazsa erkek dolanmaz.”

1.4.4 Türkçede Kelimelerin Toplumsal Cinsiyeti ve İlişkili Araştırma

Türkçede Kelimelerin Toplumsal Cinsiyeti adlı araştırmada Türkçede toplumsal cinsiyet içeren isim ve sıfatlar incelenmiştir (Çolak, 2019).

Araştırmada, meslekler, uzmanlık alanları, davranışsal, bilişsel ve fiziksel özellikler ya da fiziksel görünümle ifadesini bulan tavır biçimlerini anlatan kelimeler açısından toplumsal cinsiyet değerlerinin cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, yaşanan bölge ve meslek değişkenlerine göre farklılıkların tespit edilmesi amaçlanmıştır (Çolak, 1999).

Bu araştırmaya göre; erkek toplumsal cinsiyetinde daha çok kullanılan kelimelerin; eğlence, kumar, içki düşkünlüğü, sorumsuzluğu, tutarsızlığı, çıkarıcılığı, kabalığı, anlayışsızlığı, acımasızlığı, çapkınlığı ifade eden olumsuz içerikler ya da cesaret, güç, yetkinlik, dayanıklılık ve başarı ifade eden olumlu içerikler olarak ifade edilmiştir.

Kadın Toplumsal Cinsiyetinde daha çok kullanılan kelimelerin; namus, uyumluluk, sevimlilik, hamaratlık, titizlik, çekicilik, güzellik, süslülük, güçsüzlük, duygusallık, kırılğanlık, huysuzluk ve gevezelik gibi kavramlar olduğu görülmüştür.

Araştırmada kelimelerin toplumsal cinsiyetinin; yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi gibi çeşitli değişkenler bağlamında değişkenlik gösterdiği tespit edilmiştir.

Değerlendirilen kelimelere kadın ya da erkek toplumsal cinsiyeti atfedilmesi konusunda en az cinsiyetçi grup 18-29; en fazla cinsiyetçi grup ise 60-74 yaş aralığında olduğu belirtilmiştir.

Olumlu içeriklere sahip kelimeler hem kadınlar hem de erkekler kendi cinsiyetlerine daha yüksek derecede uygun görülürken, aksine ahlaki ve insani nitelikler bakımından olumsuz kavram içeriğine sahip kelimelerin de farklı cinsiyete daha fazla yakıştırdıkları belirtilmiştir (Çolak, 2019).

Araştırmada eğitim düzeyinin, toplumsal cinsiyetin ifadesinde önemli bir değişken olduğu, eğitim düzeyinin düştükçe kelimelere yüklenen toplumsal cinsiyet ifadelerinin arttığı gözlemlenmiştir (Çolak, 2019).

Meslekler, iş ve uzmanlıklar açısından bakıldığında cinsiyetçiliğin en fazla işsiz, en az ise öğrenci grubunda yoğunlaştığı görülmektedir (Çolak, 2019).

Araştırma 2014-2016 yılları arasında gerçekleştirilen ve 552 kelimeyi kapsayan toplumsal cinsiyet araştırmasına dayanmaktadır (Çolak, 2019).

1.4.5 Kırmızı Başlıklı Kız Masalında Toplumsal Cinsiyete Dayalı Dilin Kullanımı ve Masalın Çözümlemesi

Kırmızı Başlıklı Kız Masalının günümüze kadar farklı farklı versiyonları yazılmış ve yorumlanmıştır. Masalın yazınsal tarihi Charles Perrault ile başlar. Perrault'un versiyonlarında masal "Kırmızı Başlıklı Kız (Little Red Riding Hood)" ismi ile bilinmektedir (Beckett, 2002). En bilinen versiyonlarından diğerleri ise Grimm Kardeşler tarafından kaleme alınmıştır. Grimm Kardeşler tarafından kaleme alınan versiyonlarında ise masalın ismi "Küçük Kırmızı Başlık" olarak geçmektedir (Grimm Kardeşler, 2015).

Bu bölümde masalın farklı versiyonları özellikle hem Charles Perrault hem de Grimm Kardeşler tarafından kaleme alınmış farklı versiyonlarından alıntı cümleler alınarak yapılmış yorumlamalarına yer verilmiştir.

Kırmızı Başlıklı Kız Masalı; "Bir zamanlar bir köyde neşeli küçük bir kız yaşardı. Herkes onu insanlara mutluluk veren gülümsemesi ve üzerinden hiç çıkarmadığı

kırmızı peleriniyle tanırdı. Küçük Kız pelerini çok severdi çünkü onu büyükannesi hediye etmişti.” cümleleriyle başlar (Grimm Kardeşler, 2015).

Literatüre bakıldığı zaman masalın hemen başında Kırmızı Başlıklı Kızın psikolojik olarak cinsellik kavramına hazırlandığı yönünde bir görüş belirtilir (Parmaksız, 2017). Annesinin Kırmızı Başlıklı Kızı tek başına ormana gitmesine izin vermesi, artık yaşamın kendisi olarak yorumlanan ormana yani yaşama karışması anlamına gelmektedir (Ölçer Özünel, 2017).

Büyükanne burada hem yaş hem de Kırmızı Başlıklı Kız ismini verme yetkisinden dolayı eril düzenin temsilcisi olarak yorumlanmaktadır (Kaygan, 2019).

Masalda, çocuğun ismi geçmemektedir. Pelerininin büyükannesi tarafından ona verildikten sonra “Kırmızı Başlıklı Kız” olarak çağrılmaya başlandığı vurgulanır. Yeni ismin, çocuğun gelişimsel evrelerinde yeni bir evreye geçişini temsil ettiği ifade edilir (Parmaksız, 2017).

Çocuk gelişiminin farklı evrelerden oluştuğu ilk kez Sigmund Freud tarafından 1905 yılında yayımlanan bir makalede yayımlanmıştır (Parmaksız, 2017). Freud, çocukların korkuları ve istekleri arasında bir çatışma yaşadıklarını, kendileriyle aynı cinsten olan bir bakım verenle özdeşim kurarak bu çatışmayı çözdüklerini belirtir (Freud, 1998). Freud’a göre kişilik ve cinselliğin birlikte geliştiğini, her bireyde cinsel enerji ve cinsel dürtü olduğunu ve bunun da bireylerin davranışlarını yönlendiren temel güçlerden biri olduğunu vurgular ve bu enerjiye libido adını verir (Baysal Metin, 2016). Psikoseksüel gelişim dönemleri olarak adlandırdığı her bir gelişim dönemini de libidonun odaklandığı bölgeye göre adlandırır (Hyde ve DeLamater, 1997).

Bruno Bettelheim’e göre Kırmızı Başlıklı Kız masalının bir çocuğun ödipal bağılıklarının bilinç dışında devam etmesi halinde ele alınabilen sorunların işlendiği bir masaldır (Bettelheim, 2019).

Ödipal evrenin özelliklerinden bahsedilirken Oedipus Kompleksi kavramı tarif edilir (Sarı, Ercan, 2008). Bu kavrama göre çocuğun sadece karşı cinsten bakım verene bağlanması değil, ilişkinin üçlü durumuna vurgu yapılır. Çocuk, pozitif olarak bir bakım verene bağlanırken, diğeri ile rekabet halindedir. Preödipal evrede, çocuk için sadece anne söz konusu iken, ödipal evrede baba üçüncü kişi olarak duruma dahil olur. Ödipal Evrede çocuğun gelişime dair meselelerinin çocuğun cinsiyetine göre farklılaştığı görülür (Parmaksız, 2007).

Erich Fromm, Kırmızı Başlıklı Kızın küçük bir çocuk olmadığını, artık gelişimsel açıdan farklı bir evreye geçiş yaptığını, kırmızı kadifeden yapılmış küçük kırmızı başlığın premenstrüel sendrom (PMS) dönemini simgelediğinden bahseder (Fromm, 1990). Bu bağlamda Kırmızı Başlıklı Kızın artık bir kadın olduğu ve annesinin büyükannesine gitmeden önce evde kendisini uğurlarken yaptığı “sakın yoldan çıkma” uyarısının ise seks ve bekaretin kaybedilmesi başlıklarına vurgu yaptığı ifade edilir (Fromm, 2006).

Jung, bireyleşme olarak tanımladığı, egonun insan yaşamının amacı olan kendini gerçekleştirmeye, bütünselleşmeye doğru gelişmesi olduğunu ve bunun da pratikte erginleşme sınavlarına benzer deneyimler sayesinde oluştuğunu belirtir (Jung, 1964).

Eski toplumlardaki erginleşme ritüellerinin, bireyleri çocukluktan, yetişkinliğe geçmesini sağlayan törenler olduğu bilinmektedir. Masalların da, bireylerin çeşitli yaşam krizi aşamalarındaki geçişlerinde yönlendiren, erginleşme yöntemlerinden oldukları ileri sürülür (Gennep, 1982).

Avcı, günlerdir peşinde olduğu kurdu bulabilmek için iz sürer. İzleri takip ettiğinde, izler ormandaki kulübeyi yani büyükannenin evini gösterir. Büyükannenin kapısını çalar. Avcı kurdun büyükanneyi ve Kırmızı Başlıklı Kızı yuttuğunu anlayınca, masal kahramanının yardımına koşar ve kurdun karnından büyükannesi ile Kırmızı Başlıklı Kızı çıkarır.

Avcı'nın, Büyükannenin evine girdiğinde Kurt'u görünce “Seni burada buldum,

namussuz! Çoktandır arıyordum” ifadesinin Kurt’u toplumsal normların dışında, “öteki”, suçlu olan olarak konumlandığı görülmektedir (Garner, 2011).

Ormandaki kulübe ise, erginleşme töreninin bir mekânı olarak yorumlanır. Burası zaman dışı kutsal bir mekandır (Eco, 2019). Masalların genelde başlangıçları “bir varmış, bir yokmuş” cümlesinin masal zamanının ve mekanının belirli bir zaman dilimi dışında yani zamanın dışından bir yerde geçtiğinin vurgulanması için ifade edildiği belirtilir (Gennep, 1982). Samuel Taylor Coleridge “inanmamanın askıya alınması” (willing suspension of disbelief) kavramından bahseder. Bu kavram, bir kitap, roman ya da masal okurken veya bir film seyrederken bireyin gündelik yaşam gerçekliğinden sıyrılıp, içinde bulunduğu ruh halinden sıyrılıp, kısa bir süre için kopup kendini okuduğu veya izlediği filmin akışına kaptırması, okuduğu kitap ya da masal kahramanının veya filmde başroldeki aktörün ya da aktristin canlandığı karakterin başına gelenlere sevinmesi, üzülmesi veya onunla heyecanlanması durumu olarak tanımlanmıştır (Parmaksız, 2017).

Masallarda bir varmış, bir yokmuş ifadeleri ile çocuğun gerçek dünya algısı ve masal dünyası algısı üzerindeki sınırların ayırımı vurgulanmak istenir (Parmaksız, 2017).

Grimm Kardeşlerin versiyonundaki masalda kırmızı başlıklı kız büyükannesine giderken şarap ve tatlı ekmek (pasta) götürmektedir. Masalın bu versiyonunun dini anlamda da Hristiyan simgelerine yer verildiği görülür (Grimm Kardeşler, 2015).

Karına ya da rahme geri dönüş, kişiliğin yitimi olarak yorumlanmıştır (Karataş, 2020). Metaforik olarak Kırmızı Başlıklı Kız’ın Kurdun karnında öldüğü ifade edilir. Avcı tarafından kurtarılıp da yeniden hayata dönüşü ise artık yeni bir kişilik gelişiminin mevcudiyetidir. Bu yeni kişiliği ile kararlar alır ve aldığı ilk karar Kurdun karnını taşlarla doldurmak olur. Burada Kırmızı Başlıklı Kız’ı Kurdun yutmasıyla, Kırmızı Başlıklı Kız’ın artık çocuk olmadığı, küçük, masum bir çocuğun yerini eğer bir daha ormanda bir kurt ile karşılaşırsa ne yapacağını bilen, bunu daha önce deneyimlemiş bir yetişkinin olduğu ifade edilmiştir.

Kırmızı Başlıklı Kız'ın kurdun karnından kesilerek çıkartılması ve kurdun karının taşlarla doldurulması ile, kadının doğurganlığı, gebelik ve doğum ile ilgili başlıklara değinildiği gözlemlenir (Hesse, 2019).

Bir yoruma göre çocuğun bilinç dışında cinsel birleşme ile ilgili çağrışımlar tetiklendiği, bir yoruma göre ise kurdun karnının taşlarla doldurulmasının kısırlığı simgelediği ve kurdun uyandıktan sonra taşların ağır geldiği için ölmesi, böylece de işlediği suçun sonunda cezasını çektiği ifade edilmiştir (Bettelheim, 2019).

Kırmızı Başlıklı Kız Masalında, Kırmızı Başlıklı Kız, büyükannesinin evine gitmek için annesinden izin alır. Annesi önce izin vermek istemez, çünkü bir kız çocuğunun tek başına dışarıda olması toplumsal kalıp yargılarına göre uygun görülmemektedir (Kaynak, 2017). Fakat annesi tüm tereddütlerine rağmen Kırmızı Başlıklı Kız'ın tek başına büyükannesine gitmesine izin verir.

Büyükannesine doğru yola çıkmadan önce annesi tarafından kimseyle konuşmaması ve yolundan ayrılmaması gerektiği tembih edilir. Kırmızı Başlıklı Kız, kimseyle konuşmayacağına dair annesine söz vererek ormana doğru yola çıkar. Fakat annesinin verdiği öğütleri tamamen unuttur. Yolda önceden kendisine bilgisi verilen ve ormanın en korkunç yarattığı olduğu bilinen kurt ile karşılaşır. Herkes tarafından kötü olduğu bilinen bu hayvan ile konuşmaya başlar.

Kurt, bakım verenlerinin uyarısına rağmen kendi bildiğini okuyan, cinselliğe, cinsel yönden ayartılmaya izin verdiğinde çocuğun hissettiği kötülüğün dışavurumu olarak tanımlanmaktadır. Bettelheim, kurdun sadece baştan çıkarıcı bir erkekliği temsil etmediği, aynı zamanda bireyin içindeki hayvani eğilimleri de temsil ettiğini vurgular (Bettelheim, 2019).

Masalda geçen Kurt, aynı zamanda, ayrımcılık, türçülük sonucu kuşaktan kuşağa çocukluktan yetişkinliğe geçişlerde içselleştirilen kavramların, kalıp yargıların bir karşılığı şeklinde "öteki" olarak konumlanmakta, yabancı, "öteki"leştirilen yani "ben"den olmayan olarak belirlemektedir (Garner, 2017).

Bakım vereninin & ebeveyninin sözünden dışarı çıkan bir çocuğun kötülükle karşılaşacağı mesajı verilir (Keskin, Ulusan, 2018). Annesinin sözüne uymadığı, itaat etmediği ve aykırı bir davranış sergilediği için de yolda bir sürü şey gelecektir başına.

Masalların, kadının bağımlı kişiliğini geliştirmek üzere kurgulandığını, bağımsızlık istemenin, tek başına bağımsızlığı düşünmenin bile toplum kalıp yargılarınca aykırı bulunduğunu ve bu bağımsızlığın eyleme geçirilmesini de toplum tarafından dışlanma olarak gözlemleriz (Sezer, 2012).

Dowling'in, Sindirella Kompleksi isimli kitabında kadınların güvende hissetme eğilimlerinden "başkalarının bakımı ve gözetimi altında olmaya yönelik derin arzularından" bahsettiği görülür (Dowling, 2020). Dowling, kadının kendi başına karar alma ve aklını tam olarak kullanmaktan alıkoyanın Sindirella Kompleksi olarak adlandırdığı bastırılmış davranışların ve korkuların varoluşu olduğunu ifade eder (Dowling, 2020).

Kurt, Kırmızı Başlıklı Kız'a "Ormanın ortasında ne arıyorsun böyle?" diyerek sorular sormaya başlar. Orman, yaşamın kendisi olarak anlamlandırılmış bir mekandır (Eco, 2019). Ve yaşamın içerisindeki yollarda iyi ve kötü de barınmaktadır.

"Büyükannesinin evine Kırmızı Başlıklı Kız'dan önce gitmek isteyen Kurt, Kırmızı Başlıklı Kız'a "Neden büyükannen için çiçek toplamıyorsun, hemen şuracıkta öyle güzel çiçekler var ki!" şeklinde yalan söyler ve büyükannesi için çiçek toplarsa, bunun büyükannesini çok sevindireceğini belirtir." Bu ifadelerde yaşamın kendisi olarak yorumlanan ormanın içerisindeki güzel çiçekler, haz ilkesini, haz almayı çağrıştırmakta olduğu görülür (Freud, 1998).

Grimm Kardeşlerin masal versiyonlarında masalın sonunun Kırmızı Başlıklı Kız'ın 'kurtuluşuyla' sona ermediği, Kırmızı Başlıklı Kız'ın ilerleyen zamanlarda başka bir Kurt'la karşılaştığı ve bu sefer ona kanmadığı görülür. Hazza, zevk almaya hayır demeyi öğrendiği vurgulanmaktadır. Masalın devamında Kurt'un

yine de vazgeçmediği ve Kırmızı Başlıklı Kız'ı evin çatısında beklemeye başlarken, bunu fark eden Büyükannesinin ve Kırmızı Başlıklı Kız'ın Kurt'u öldürdükleri yazılmıştır.

Bettelheim'in, Kırmızı Başlıklı Kız'ın kendini kandırmaya çalışan bir başka kurdu öldürmesini gelişiminin başka bir evresine geçiş olarak ifade ettiği görülmektedir. "Anayoldan çıkmamak", zevke kapılmamak ve karşısına çıkan erkeklere kanmamak, toplumsal normlara göre yaşadığında kadınların başlarının belaya girmeyeceklerine dair bir vurgu yapıldığı belirtilmektedir.

Günümüzde de farklı versiyonları yazılmaya başlanan Kırmızı Başlıklı Kız masalının Nota Bene Yayınlarından çıkan Anti-klasikler serisine ait "Başka Bir Kırmızı Başlıklı Kız" kitabında, dünyanın her tarafından gelip de Kırmızı Başlıklı Kızlar Birinci Dünya Kongresinde toplanan Dünyanın bütün Kırmızı Başlıklı Kızlarının masalın farklı kültürlerde nasıl yeniden yazılması gerektiğini masal kahramanlarının eleştirel bir bakış açısı ile nasıl yorumladıkları görülmektedir. "Zamanın birinde çok cesur bir kız yaşarmış" cümlesi ile başlayan masalın cümlelerinin içerisinde "Kırmızı Başlıklı Kız macerayı pek severmiş, anne ve babası eline su kovasını tutuşturup eve su getirmesini istediklerinde ta uzaktaki dereden su çekmeye gidermiş.", "Evin aşçısı olan baba ve babasının pişirdiği nefis böreklerin çöreklerin kokusu her yere dağılmış", "Kırmızı Başlıklı Kız yola koyulmuş, arkasından annesi, evdeki ocağa bir demet leylak atıvermiş ki kokusu bacadan çıkıp ta uzaklara kızına ulaşsın, ona annesinin kendisini düşündüğünü hatırlatıp güven versin, rengi de ta uzaklardan görülüp kızına cesaret versin" vb. cümlelere yer verildiği görülmektedir (Scaliter, Igleas, 2017).

Mevsim Yenice tarafından yeniden kaleme alınan "Eşit Masallar & Kırmızı Başlıklı Kız" masalında babanın yer aldığı ve Kırmızı Başlıklı Kız'ın masalda babası ile birlikte mutfığa girip birlikte kurabiye yaptıkları görülmektedir. Orman yolunda ilerlerken başka kız çocuklarının da olduğu ve yolundan sapan Kırmızı Başlıklı Kız'a diğer kız çocuklarının destek olduğu ifade edilmiştir. Masalda Kurttan kaçmak ve korkmak ya da Kurt'u tehdit olarak görmek yerine Kırmızı Başlıklı

Kız'ın, büyükannesinin ve de ormanda tanıştığı ve ona yardıma gelen diğer kızların Kurt ile temas ettiği, diyalog'a girdikleri görülmektedir (Yenice, 2020).

James Finn Garner'ın "Ötekileştirmeyen Masallar" isimli kitabında, masalların farklı bir dil ile yeniden yazıldığı görülmektedir. Kitapta Kırmızı Başlıklı Kız için "yeni tomurcuklanan cinselliğinden o kadar emindi ki, bu tarz apaçık Freudyen imgeler onu yıldırılmazdı" şeklinde ifadeler kullanarak yazıldığı görülmüştür (Garner, 2011).

Kırmızı Başlıklı Kız'ın Garner'ın masalında Kurt'a "çünkü siz de toplumun dışına itilmiş bir varlıksınız. Belli ki bu durumunuz fazlasıyla gergin bir dünya görüşü benimsemeye neden olmuş: yoksa her ne kadar kendi içinde bütünlüklü bir bakış açınız olsa da böyle çirkin bir söz sarfedeceğinize hiç inanmak istemem. Ne demekmiş o? Yalnız başıma da dolaşırım, istediğimi de yaparım." Şeklinde cümle kurar. Burada Kurt'a, "öteki"leştirilen ve bu ötekileştirilmeyi sorgulayan bir açıdan bakıldığı görülür (Garner, 2011).

"Yalnız başıma da dolaşırım, istediğimi de yaparım. Şimdi izin verirseniz yoluma devam edeceğim" diyerek toplumsal kalıp yargılar tarafından, eril tahakküm tarafından yerleştirilen yargılara maruz kalmayacağını kurduğu cümlelerle ifade ettiği görülür (Garner, 2011).

Kitapta büyükanne ile ilgili: "Büyükanne hiç elden ayaktan düşmüş bir kadın değildi, tam aksine, hem fiziksel gücü hem de akıl sağlığı gayet yerindeydi ve olgun bir yetişkin olarak pekala kendine bakabiliyordu." şeklinde geçen cümlede günümüzde yaşlıların toplumdan genellikle dışlandığı, üretime dair herhangi bir fayda sağlayamamaları ile ilgili düşünce yapılarının aksine, hem yaşlı hem de sağlıklı bir şekilde toplumun içerisinde yer alarak toplumsal üretime fayda ve katkı sağlayabileceği bir pozisyonda olduğu ve yaşlı olmanın ve bu sebepten de toplumdan dışlanma, ayrımcılık ve ötekileştirme ile ilgili başlıklara vurgu yapıldığı görülmüştür (Garner, 2011), (Çayır, 2012).

1.5. Masalın Biçimbilimi

1.5.1 Vladimir Propp ve Masalın Biçimbilimi

Biçimbilim (morfoloji) sözcüğü, biçimlerin incelenmesi anlamına gelmektedir (Propp, 2008). Vladimir Propp, masalarda kişilerin gerçekleştirdikleri eylemleri işlevler olarak tanımlar. Ve eylemler, masalların temel bölümleri olarak tanımlanmaktadır. Her eylem, anlatının akışı içerisinde ele alınmaktadır ve Propp'a göre 31 işlev tanımlanmaktadır.

V. Propp, sıralanan işlevlerin yapısı hakkında şu saptamalarda bulunmuştur (Propp, 2008):

1. Kişiler kim olursa olsun ve işlevler nasıl gerçekleştirilirse gerçekleştirilsin, masalın değişmez sürekli öğeleri, kişilerin işlevleridir. İşlevler masalın temel oluşturucu bölümleridir.

2. Olağanüstü masalın içerdiği işlevlerin sayısı sınırlıdır.

3. İşlevlerin dizilişi her zaman aynıdır.

4. Bütün olağanüstü masallar, yapıları açısından aynı tipe bağlanırlar.

Propp, masalarda tespit ettiği 31 işlevi sırasına göre verirken her işlevin içeriğinin kısa bir özetini yapar, ardından işlevi kısaca tanımlar ve şematik karşılaştırmalar yapmayı sağlaması için işleve uygun bir simge verir. Masallar genellikle bir başlangıç durumu ile başlar. Burada ailenin fertleri sayılır ya da geleceğin kahramanı, sadece ismiyle veya durumunun işaret edilmesiyle tanıtılır. Başlangıç durumu, bir işlev olmasa da önemli bir biçimbilimsel öge olarak kabul edilir. Bu ögeye "başlangıç durumu" adı verilir ve "α" işareti ile gösterilir (Akarslan, 2015).

Başlangıç durumunun ardından işlevler, aşağıdaki şekilde sıralanır (Propp, 2008):

1. Aileden biri evden uzaklaşır

2. Kahraman bir yasakla karşılaşır

3. Yasak çiğnenir
4. Saldırgan bilgi edinmeye çalışır
5. Saldırgan kurbanıyla ilgili bilgi toplar
6. Saldırgan, kurbanını ya da servetini ele geçirmek için, onu aldatmayı dener
7. Kurban aldanır ve böylece istemeyerek düşmanına yardım etmiş olur
8. Saldırgan, aileden birine zarar verir
9. Kötülüğün ya da eksikliğin haberi yayılır, bir dilek ya da bir buyrukla kahramana başvurulur. Kahraman gönderilir ya da gitmesine izin verilir
10. Arayıcı kahraman eyleme geçmeyi kabul eder ya da eyleme geçmeye karar verir
11. Kahraman evinden ayrılır
12. Kahraman büyü bir nesneyi ya da yardımcıyı edinmesini sağlayan bir sınama, sorgulama, saldırı vb. ile karşılaşır
13. Kahraman ileride kendisine bağışta bulunacak kişinin (bağışçının) eylemlerine tepki gösterir
14. Büyü bir nesne kahramana verilir
15. Kahraman, aradığı nesnenin bulunduğu yere ulaştırılır, kendisine kılavuzluk edilir ya da yol gösterilir
16. Kahraman ve saldırgan, bir çatışmada karşı karşıya gelir
17. Kahraman özel bir işaret edinir
18. Saldırgan yenik düşer
19. Başlangıçtaki kötülük giderilir ya da eksiklik karşılanır
20. Kahraman geri döner
21. Kahraman izlenir
22. Kahramanın yardımına koşulur
23. Kahraman kimliğini gizleyerek kendi evine döner ya da bir başka ülkeye gider
24. Düzmece bir kahraman asılsız savlar ileri sürer
25. Kahramana güç bir iş önerilir

26. Güç iş yerine getirilir
27. Kahraman tanınır
28. Düzmece kahramanın, saldırganın ya da körünün gerçek kimliği ortaya çıkar
29. Kahraman yeni bir görünüm kazanır
30. Düzmece kahraman ya da saldırgan cezalandırılır
31. Kahraman evlenir ve tahta çıkar

1.5.2 Kırmızı Başlıklı Kız Masalının, Masalın Biçimbilimi Perspektifinden Çözümlemesi

Propp'un Biçimbilimsel yaklaşımı çerçevesinde Kırmızı Başlıklı Kız Masalı'nda masalarda tespit edilen 31 işlevden aşağıdaki başlıklar görülmektedir (Propp, 2008):

Aileden biri evden uzaklaşır: Kırmızı Başlıklı Kız Masalda, büyükannesinin evine gitmek için annesinden izin alır. Annesi önce izin vermek istemez fakat tüm tereddütlerine rağmen Kırmızı Başlıklı Kız'ın tek başına büyükannesine gitmesine izin verir. Kırmızı Başlıklı Kız ormana doğru yola çıkar.

Kahraman bir yasakla karşılaşır: Kırmızı Başlıklı Kız'a, büyükannesine doğru yola çıkmadan önce annesi tarafından kimseyle konuşmaması ve yolundan ayrılmaması gerektiği tembih edilir. Kırmızı Başlıklı Kız, kimseyle konuşmayacağına dair annesine söz vererek yola çıkar. Fakat annesinin verdiği öğütleri tamamen unuttur. Yolda önceden kendisine bilgisi verilen ve ormanın en korkunç yaratığı olduğu bilinen kurt ile karşılaşır. Herkes tarafından kötü olduğu bilinen bu hayvan ile konuşmaya başlar.

Saldırgan bilgi edinmeye çalışır: Ormanın ortasında küçük bir kız gören kurt çok şaşırır. Kırmızı Başlıklı Kız'a yaklaşır ve ona adını sorar.

Saldırgan kurbanıyla ilgili bilgi toplar: Kurt, Kırmızı Başlıklı Kız'a "Ormanın ortasında ne arıyorsun böyle?" diyerek sorular sormaya başlar. Kırmızı Başlıklı Kız,

hasta olan büyükannesine ziyarete gideceğini belirtir. Daha sonra kurt, Kırmızı Başlıklı Kız'a büyükannesine ne götüreceğini sorar. Kırmızı Başlıklı Kız, pasta, ekmek ve biraz peynir şeklinde bilgi verir.

Saldırgan, kurbanını ya da servetini ele geçirmek için, onu aldatmayı dener:

Propp'un masallarda tespit edilen 31 işlevinin arasında yer alan bu madde, saldırgan olan kurdun, kurban olarak tanımlanan Kırmızı Başlıklı Kız'ı aldatarak sonraki aşamada onu yemek istemesi olarak değerlendirilebilir. Büyükannesinin evine Kırmızı Başlıklı Kız'dan önce gitmek isteyen kurt, Kırmızı Başlıklı Kız'a "Neden büyükannen için çiçek toplamıyorsun, hemen şuracıkta öyle güzel çiçekler var ki!" şeklinde yalan söyler. Ve büyükannesi için çiçek toplarsa, bunun büyükannesini çok sevindireceğini belirtir.

Kurban aldanır ve böylece istemeyerek düşmanına yardım etmiş olur:

Kırmızı Başlıklı Kız, kurdun söylemiş olduğu bu yalana aldanır ve kurda çiçekleri nerede bulabileceğini sorar. Böylece istemeyerek düşmanına yardım etmiş olur. Kurt Kırmızı Başlıklı Kız'dan önce büyükannesinin evine gitmek için zaman kazanmış olur.

Saldırgan, aileden birine zarar verir:

Kırmızı Başlıklı Kız'dan önce büyükannesinin evine giden kurt, büyükanneyi bir çırpıda yutar. Ve Kırmızı Başlıklı Kız'ın gelmesini beklemek üzere büyükannenin kılığına girer.

Saldırgan yenik düşer:

Büyükannesinin yatağında büyükanne kılığına girip bekleyen kurt, Kırmızı Başlıklı Kız'ı eve geldiğinde yutar. Sonra avcı günlerdir peşinde olduğu kurdu sormak için büyükannenin kapısını çalar. Kapının aralık olduğunu anlayınca içeri girer ve kurdu görür. Kurt, avcıya saldırı fakat avcı bir şekilde kurdu alt etmeyi başarır. Saldırgan yenik düşer. Avcı evde başka kimseyi göremez, bulamaz fakat kurdun karının oynadığını fark eder. Avcı kurdun karnını açar ve hem büyükanneyi hem de Küçük Kırmızı Başlıklı Kız'ı kurdun karnından çıkartır. Böylece masal kahramanı kurtulmuş olur.

Kahramanın yardımına koşulur:

Avcı, günlerdir peşinde olduğu kurdu bulabilmek için iz sürer. İzleri takip ettiğinde, izler büyükannenin evini gösterir. Büyükannenin

kapısını çalar. Avcı kurdun büyükanneyi ve Kırmızı Başlıklı Kız'ı yuttuğunu anlayınca, masal kahramanının yardımına koşar ve kurdun karnından büyükannesi ile Kırmızı Başlıklı Kız'ı çıkarır.

2.1. YÖNTEM

Çalışma, Kırmızı Başlıklı Kız Masalının kitap, makale, tez gibi farklı materyallerde yer alan farklı yorumlamalarının ele alınarak doküman analizine dayalı olarak incelenmesine dayanan nitel bir araştırmadır.

Nitel araştırmaları, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı ve olayların gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ifade edilebilmesine yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmalardır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Nitel araştırmalar, disiplinler arası bütüncül bir bakış açısından yola çıkarak, araştırmaların yorumlayıcı bir yaklaşımla incelemeyi tercih eden bir yöntemdir (Altunışık ve Diğerleri, 2010).

Kırmızı Başlıklı Kız Masalı ile ilgili yapılmış olan farklı versiyonların verileri, nitel araştırma tekniklerinden doküman incelemesi yoluyla toplanmıştır. Doküman incelemesi, araştırılacak konular ile ilgili bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Doküman incelemesi, ilgili konu ile ilişkili belgelerin bulunarak incelenmesi, konu ile ilişkili belirli durum ya da görüşleri ortaya çıkartacak bir bağlamda sonuca varılabilmesi için gerekli düzenlenmelerin yapılabilmesi ve mevcut belgelerin veri kaynağı olarak sistemli incelenmesidir (Karasar, 2007).

Bu çalışmada Kırmızı Başlıklı Kız Masalının toplumsal cinsiyet ile ilgili kuşaktan kuşağa aktararak günümüze kadar ulaşan ve toplumlar tarafından kalıplaşmış yargıların ayrımcılık ve ruh sağlığı ile ilişkisine odaklanılmış, verilen mesajlar, veri kaynağı olarak mevcut belgelerin sistemli incelenmesi yapıldıktan sonra yorumlanmaya çalışılmıştır.

3.1. TARTIŞMA

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, tüm dünya genelinde halen süregelen bir meseledir. Günlük yaşamda bu eşitsizliğin farklı şekillerde kendini gösterdiği görülmektedir:

- 2006 yılından beri ülkeleri toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında değerlendiren Dünya Ekonomik Forumu'nun 2020 yılı verilerine göre Türkiye 153 ülke içinde 130. sırada bulunmaktadır (Bianet, 2021).
- Okuryazarlık açısından bakıldığında okuryazar olmayan kadınların oranı erkeklerin beş katından fazladır (TÜİK, 2020).
- Hane halkı ve aile bakımına kadınlar ortalama günde 4 saat 17 dakika, erkekler ise 51 dakika harcamaktadır (TÜİK, 2020).
- İşgücüne katılma oranı 15-64 yaş aralığındaki kadınlar için %36,3 erkekler içinse %76,2 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2020).
- Karar alma mekanizmalarına bakıldığında, kadın milletvekili oranının 2019 yılında %17,3 olduğu görülmektedir (TÜİK, 2020).
- Kadına yönelik cinsel ve fiziksel şiddet ise %38 oranındadır ve şiddet gören kadınların %89'u hiçbir yere başvuruda bulunmamaktadır (ASPB, 2015).
- Kadınların güvenli annelik, doğum kontrolü, infertilite, aile planlaması vb. konularda üreme sağlığı ile ilgili hizmetlerden yeterli anlamda yararlanamadıkları, ailedeki konumları nedeniyle sağlık hizmeti almaya bağımsız karar vermede zorlandıkları, sağlık kuruluşuna ulaşmada sıkıntılar yaşadıkları bilinmektedir (Coşkun ve Özdilek, 2012).
- Cinselliğin konuşulmadığı, cinsellik ile ilgili aileden, evden, okuldan vb. çeşitli kurumlardan bireyin farklı gelişimsel dönemlerinde yeterli, doğru, sağlıklı bir bilgilendirilmenin edinilememesi ve toplumda yerleşmiş kalıp yargılarının baskın ifade şekillerinin ortaya çıkması toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sonuçları olarak belirmektedir (Özvarış, 2007).

Kadının kendi özgür iradesi dışında yapılan ve sonucunda kadında fiziksel ve ruhsal sorunlara, intiharlara ve namus cinayetlerine yol açtığı bilinen uygulamalar:

- Kızlık zarı kontrollerine maruz kalma,
- İstenmeyen gebeliklere maruz kalma,
- Ergenlik çağında gebe kalma,
- Sağlıksız koşullarda yapılmak zorunda kalınan doğumlar,
- Tıbbi olmayan nedenlerle kadın üreme organlarının kısmen ya da tamamen çıkarılması, kadın genital mutilasyonu veya kadın sünneti,
- Cinsel yolla bulaşan hastalıklara açık olma,
- Hastalık tanısının konmasında gecikme ve tüm bunların sonucu hastalık, engellilik ve ölüm gibi başlıkları beraberinde getirmektedir. (Şimşek, 2011), (Koyun, Taşkın, Terzioğlu).
- Kızlık zarı kontrolleri yapılan toplumlarda eğitimden mahrum bırakılmış kadınların evlilik dışı cinsel ilişki yaşamadan erken yaşta evlendirilmek istenmeleri ve çocuk sahibi olmaları beklenmektedir.
- Erken yaşta hamile kalmak ve bebek sahibi olmanın hem annenin kendisi hem de bebeğin kendisi açısından riskli olduğu bilinmektedir.
- Ergenlikte fiziksel açıdan doğum yapmaya hazırlıklı olmadıkları ve yirmili yaşlardaki kadınlarda daha fazla anne ölümleri, gebelik ve doğum komplikasyonları riskleri olduğu belirtilmiştir.
- Erken yaştaki gebeliklerde preeklampsi (gebelik zehirlenmesi), anemi, enfeksiyon, yetersiz kilo alımı gibi sorunların mevcudiyetinin yanında, kadınların eğitimsel anlamda da kendilerini geliştirmelerine bir engel oluşturmaktadır (Şimşek, 2011).
- Bebekler açısından da doğumsal malformasyon, erken doğum, düşük doğum ağırlığına neden olduğu belirtilmiştir (Şimşek, 2011).
- Ayrımcılık, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve sağlık perspektifinden bulaşıcı ve kronik hastalıklara bakıldığında; cinsel yolla bulaşan hastalıklar (CYBH) infertilite, morbidite ve mortalitenin en önemli nedenleri arasında yer aldığı ifade edilmektedir (Koyun, Taşkın ve Terzioğlu, 2011).

- Cinsel yolla bulaşan hastalıklar bağlamında evli, bekar kadınların ve seks işçilerinin ciddi risk grubu içinde oldukları belirtilmiştir (Şimşek, 2011).
- Genel anlamda ataerkil yapıyla çevrelenmiş dünyada kadınların ikincil toplumsal statüsünden kaynaklanan toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve şiddetin farklı türleri olan fiziksel, psikolojik, cinsel, ekonomik, kültürel, siber/digital şiddetin de toplumsal cinsiyet eşitsizliği sonucunda ortaya çıktığı belirtilmektedir (Adak, 2016), (Arın,1996).
- Yapılan araştırmalarda uzun süre ayrımcılığa maruz kalmış bireylerdeki stres veya tetikte olma hali ölçülmüş, sinir sistemindeki kronik aktivasyonun veya sürekli uyanıklıkla yansıyan bu beklenti stresinin, birden çok hastalık için riskleri artırabilecek hem duygusal hem de fizyolojik işleyişte düzensizliğe yol açtığı görülmüştür (Barnes, Leon, Lewis, Wilson, 2008).
- Araştırmalarda, kişiler arası ayrımcılığın çeşitli göstergeleri ile anksiyete bozuklukları, yeme bozuklukları ve hatta psikotik bozukluklar gibi bir dizi psikiyatrik hastalık arasında dikkate değer ölçüde tutarlı ilişkiler bulunmuştur (Levitan, 1998).
- Düşünceler için bir çerçeve sağlayan içine doğduğumuz dilin toplumsal cinsiyete dayalı dil kullanımının ve cinsiyetçi kalıp yargılarının atasözü, deyimlerle konuşurken ve yazarken de sıklıkla ifade edildiği görülmektedir.
- Yapılan araştırmalar eğitim düzeyinin, toplumsal cinsiyetin ifadesinde önemli bir değişken olduğu, eğitim düzeyinin düştükçe kelimelere yüklenen toplumsal cinsiyet ifadelerinin arttığı göstermektedir (Çolak, 2019). Bu bağlamda, dil aracılığıyla yapılan her türlü ayrımcılığın, eşitsizliğin ve “öteki”leştirilmenin, mevcut toplumsal cinsiyet eşitsizliğini somutlaştırmaya katkı sağladığı görülmektedir.

Sözlü kültür ve yazılı kültür ile aktararak günümüze kadar gelen masallar, çocukların gelişimsel aşamalarındaki belirli yaş dönemlerinde aile, kültür, toplum tarafından verilmek istenen mesajların, kuralların, cezaların, dayatılmak istenenin ya da öğretilmek istenenin çeşitli kalıplarla dil aracılığı ile çocuğa verildiği

kaynaklar olarak toplumsal bilincin yansıması olarak değerlendirilmektedir. Toplumsal Cinsiyet ve Ayrımcılık başlıkları perspektifinden Kırmızı Başlıklı Kız Masalı ile ilgili literatürde yapılmış olan yorumlar incelendiğinde;

Annesinin Kırmızı Başlıklı Kız'ın büyükannesine gitmesine ilk başta izin vermediği görülür. Bir kız çocuğunun tek başına dışarıda olması toplumsal kalıp yargılarına göre uygun görülmemektedir (Kaynak, 2017).

Kırmızı Başlıklı Kız isminin masal kahramanına büyükannesi tarafından verilmesinin, büyükannenin eril düzenin temsilcisi olarak yorumlandığı görülür (Kaygan, 2019). Bu yeni ismin verilmesinden sonra bu şekilde çağrılmasına vurgu yapılması çocuğun gelişimsel evrelerinde yeni bir evreye geçişinin temsil edilmesi olarak ifade edilir (Parmaksız, 2017).

“Kırmızı” rengin vurgulanmasında kırmızı kadifeden yapılmış küçük kırmızı başlığın premenstrüel sendrom (PMS) dönemini simgelediği görülür (Fromm, 1990). Bu noktada artık bir kadın olan Kırmızı Başlıklı Kız'ın masalda geçen “sakın yoldan çıkma” uyarısının ise seks ve bekaretinin kaybedilmesi başlıklarına vurgu yaptığı ifade edilir (Fromm, 2006).

Masalda geçen Kurt, toplumsal normların dışında, “öteki”, suçlu olan olarak konumlandırılmıştır (Garner, 2011). Kurt, burada baştan çıkarıcı bir erkekliği temsil etmekle birlikte aynı zamanda “ben”den olmayan ve tanımadıklarıyla konuşmadan gereken ayrımcılık, türcülük sonucu kuşaktan kuşağa çocukluktan yetişkinliğe geçişlerde “öteki”leştirilendir (Garner, 2017). Başka bir açıdan bakıldığında ise “öteki”leştirilenin büyükannenin yaşlı olması, yaşlı olmanın üretime fayda sağlamamasının sonucu olarak toplumdan dışlanma ve “öteki” olarak konumlandırıldığı görülmektedir (Garner, 2017), (Çayır, 2012).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Cinsiyetler arası eşitliğin sağlanması ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığının ortadan kaldırılması için her çocuğunun beslenme, aşılama, eğitim, öğrenim gibi doğuştan

kazandığı doğal yaşam haklarından eşit şekilde faydalanmaları sağlanabilir.

Bu bağlamda bu çalışmanın sonucunda;

- Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu'nun 1979 yılında kabul ettiği ve ülkemizin 1985 yılında onayladığı Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin (CEDAW) veya yine BM Genel Kurulu'nun 1989 yılında benimseyip 1990 yılında yürürlüğe soktuğu ve Türkiye'nin 1995 yılında onayladığı Çocuk Hakları Sözleşmesi gibi hukuken bağlayıcı yazılı sözleşmelerin de toplumların kendi yaşamlarının içlerine dahil edilmesi ve uygulanmalarının sağlanması önemlidir.
- Cinsiyetler arası eşitliğin güçlendirilmesini destekleyen sosyal politikaların,
- Sağlık alanında önleyici ve koruyucu politikaların hayata geçirilmesi,
- Masallarda (Arıcı, 2009), romanlarda, çocuk kitaplarında, ders kitaplarında kullanılan dilin, çocuk yazınında toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesini göz önünde bulundurarak kaleme alınması,
- Medya ve kitle iletişim araçları tarafından kullanılan dilin cinsiyet eşitliği ilkesi göz önüne alınarak kullanılması,
- Ebeveynler ve bakım verenler ve eğitimcilerin çocuklara alacakları kitapların toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesine dikkat edilerek yazılmış olan kitaplar olması,
- Ebeveyn ve bakım verenlere yönelik çocuk yetiştirme konusunda bilgilendirme çalışmalarının yapılması,
- Toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili derslerin farklı yaş gruplarına ait okullarda müfredatlara konulması,
- Çocukların oyuncak seçimlerinin kendi iradeleri ile yapılmasının desteklenmesi (Göktaş, 2020),
- Ürettikleri günün toplumunu ve değerlerini yansıtan oyuncakların, onları üreten firmalar tarafından şekillerinin, karakterlerinin, renklerinin kullanımları ve oyuncakçılarda raflarda yer aldıkları aşamalara kadar olan tüm süreçlerde toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesinin dikkate alınarak üretilmesi (Sezen, 2012) önerilmektedir.

- Masalın, Kırmızı Başlıklı Kız Masalında olduğu gibi diğer masallardaki aktarılmaya çalışılan egemen toplumsal yargıların ve kullanılan dilin, ideolojinin ortaya çıkardığı eril bir dil olabileceği gibi, aynı zamanda mevcut durumu değiştirebilen, dönüştürebilen ve toplumsal cinsiyet eşitliğini vurgulayabilen bir dil, bir bakış açısı ve bu bağlamda da bir düşünce sistemi empoze edebilen son derece güçlü bir araç olduğu ve masalların aynı zamanda çocuğun gelişimsel evrelerindeki geçişler sırasında içine doğduğu aileyi, toplumu ve kültürü anlamlandırabilmesi ve içselleştirebilmesinde, aynı zamanda gelişimsel süreçlerinde karşısına çıkan ve çözümlenmeye çalışılan zorluklarla baş edebilmesi açısından terapötik anlamda da kullanılabilir önemli bir araç olduğu görülmektedir.
- Bu bağlamda masalların; müzik, resim, edebiyat ve sanatın her alanında olan bütün diğer kültürel çıktılarda olması gerektiği gibi yazılı kültürde de yer alan mevcut versiyonlarının toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesine uygun olarak değiştirilerek dönüştürülüp yeniden farklı versiyonlarının yazılması eğitim ve öğretim alanlarında da iyileştirici, destekleyici ve öğretici önemli bir araç olarak kullanılması bu çalışmanın sonucunda önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Adak, N., 2016. Sosyal Problemler Sosyolojisi. Siyasal Kitabevi, 3. Baskı, s. 352.
- Adorno, T. W., çev. Doğukan, A., Koçak, O., 2014. Minima Moralia. Metis Yayınları, İstanbul, 278.
- Akarşlan, T., 2015. Vladimir Propp'un Biçimbilimsel Yaklaşımı Çerçevesinde "El Bilmez Alelaceip Oyunu Masalı" Üzerine Bir İnceleme. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 10/1: 283-297.
- Akarsu, B., 1998. Dil-Kültür Bağlantısı. İnkılap Kitabevi, Üçüncü Basım, s. 104.
- Akman, Y., 2002. Okullarda Konsültasyon Çalışmaları ve Ruh Sağlığı Konsültasyon Modeli. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi Sayı, 18, 7-13.
- Akın, A., 2007. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve Sağlık. Toplum Hekimliği Bülteni, 26(2),1-9.
- Aksan, D., 2015. Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim. Türk Dil Kurumu Yayınları, s.244.
- Akyüz, A., Şahiner, G., Bekir, B., 2008. Marital Violence: Is it a Factor Affecting The Reproductive Health Status of Women?. Journal Of Family Violence, 23, s.437-445.
- Allport, G. W., 1954. The Nature of Prejudice. Addison-Wesley, Cambridge, MA.
- Althusser, L., çev. Alp, Y., Özışık, M., 2002. İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları. İletişim Yayınları 5.Basım, s.98.
- Altuğ, T., 2017. Dile Gelen Felsefe. Yapı Kredi Yayınları, 4. Basım, s. 250.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., Yıldırım, E., 2012. Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri (SPSS Uygulamalı). Sakarya Yayıncılık, 7. Baskı, s.381.
- Amerena, J., Julius, S., The role of the autonomic nervous system in hypertension. Hypertension Research. 1995; 18:99–110.

- Arat, N., 1992. Türkiye’de Kadın Olgusu Kadın Gerçeğine Yeni Yaklaşımlar. İstanbul: Say Yayınları.
- Arduman D., 2013. Cinsiyet, Cinsel Kimlik ve Cinsellik. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 1.Basım, s.170.
- Arıcı, A. F., 2009. Masalların Çocuk Edebiyatında Kullanımı. Çoluk Çocuk Dergisi, Sayı: 87, ss. 35-38.
- Arıcı, A. F., 2009. Okulöncesi Dönemde Masalların Kullanımı. Eğitime Bakış Dergisi. Sayı: 20.
- Arın, M. C., 1996. Kadına Yönelik Şiddet. Cogito, 6: 305-312.
- Arslan, H., 1992. Epistemik Cemaat, Bir Bilim Sosyoloji Denemesi. Paradigma Yayınevi, İstanbul 1.Basım, s. 171.
- Arslan, H., 2002. Hermeneutik ve Hümaniter Disiplinler. Engin Yayıncılık 1.Basım, s.392.
- Arslan, H., 2002. İnsan Bilimlerine Prolegomena. Engin Yayıncılık 1.Basım, s.447.
- Ashkenazy, Y., Lewkowicz, M., Levitan, J., Moelgaard, H., Bloch Thomsen, P.E., Saermark, K., 1998. Discrimination of the Healthy and Sick Cardiac Autonomic Nervous System by a New Wavelet Analysis of Heartbeat Intervals, 6(3), 197-203.
- Bandura, A., 1965. Influence of Models Reinforcement Contingencies on the Acquisition of Imitative Responses, Journal of Personality and Social Psychology 1, 589-595.
- Bandura, A., 1977. Social Learning Theory. General Learning Press: New York.
- Barthes, R., çev. Vardar, B., Rıfat, M., 1979. Göstergebilim İlkeleri. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bauman, Z., çev. Yılmaz, A., 1999. Sosyolojik Düşünmek. Ayrıntı Yayınları 2.Basım, s.257.

Barnes LL, de Leon CF, Lewis TT, Bienias JL, Wilson RS, Evans DA (2008): Perceived discrimination and mortality in a population-based study of older adults. *Am J Pub Health* 98:1241–1247.

Baysal Metin, E.N., 2016. Doğum Öncesinden Ergenliğe Çocuk Gelişimi. Pegem Akademi, Birinci Baskı, s.367.

Beatty Moody DL, Matthews KA, Bromberger JT, Brown C. Everyday discrimination prospectively predicts inflammation across 7-years in racially diverse midlife women: Study of women's health across the nation. *Journal of Social Issues*. 2014; 70:298–314. <http://dx.doi.org/10.1111/josi.12061>. [PubMed: 25342861]

Becermen, M., 2004. Dilthey, Heidegger ve Gadamer'de Anlama Sorunu. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(6), 35-66.

Bee,H., Boyd, D., çev. Gündüz, O., 2009. Çocuk Gelişim Psikolojisi. Kaknüs Yayınları 1.Basım, s.942.

Beckett, S.L., 2002. *Recycling Red Riding Hood*. New York, NY: Routledge Inc.

Belek Erşen, U., 2015. Farklı Sosyal Kategorilerden Kadınların Toplumsal Cinsiyet Algıları. *Moment Dergi*, 2(2).

Berger, J., çev. Salman, Y.,1999. *Görme Biçimleri*. Metis Yayıncılık, Birinci Basım, s. 168.

Berktaş, F., 2015. *Tarihin Cinsiyeti*. Metis Yayınları, İstanbul, s.232.

Bettelheim, B., 2019. *Masalların Büyüsü*. İnkılap Yayınları 1.Basım, s.432.

Bianet, Türkiye Cinsiyet Eşitsizliğinde Yerinden Kıpırdamadı. (<https://bianet.org/1/20/217263-turkiye-cinsiyet-esitsizliginde-ayni-sirada-kaldi>) (Erişim tarihi: 05.01.2021).

Bingöl, O., 2014. Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye' de Kadınlık. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 1(Özel sayı), ss.108-114.

- Bora, A., 2012. Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar: Toplumsal Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 978-605-399-248-6.
- Bronfenbrenner, U., 1917. The Ecology of Human Development. Harward University Press, p. 349.
- Bronfenbrenner, U., 1979. Contexts of child rearing: Problems and prospects. American psychologist,34(10), 844.
- Caplan, G., 1964. Principles of Preventive Psychiatry. New York: Basic books
- Cebecioğlu, G., ve Altıparmak, İ.B., 2017. Dijital Şiddet: Sosyal paylaşım ağları üzerine bir araştırma. Sakarya Üniversitesi Eğitim Dergisi, 7 (2): 423-431.
- Chomsky, N., çev. Bayırlı, İ.K., 2014. Dilin Mimarisi. Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, s.96.
- Clark, U.S., Miller, E.R., Hedge, R.R., 2018. Experiences of Discrimination Are Associated With Greater Resting Amygdala Activity and Functional Connectivity, 3(4):367-378.
- Coogan PF, Yu J, O'Connor GT, Brown TA, Cozier YC, et al. 2014a. Experiences of racism and the incidence of adult-onset asthma in the Black Women's Health Study. Chest 145:480-85.
- Connell, R.W., 1998. Toplumsal Cinsiyet ve İktidar Toplum, Kişi ve Cinsel Politika. Ayrıntı Yayınları., İstanbul, s. 464.
- Conyne, R. K., ve Mazza, J., 2006. Ecological group work applied to schools. The Journal for Specialists in Group Work, 32(1), 19-29.
- Coşkun, A. ve Özdilek, R., 2012. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sağlığa Yansıması ve Kadın Sağlığı Hemşiresinin Rolü. Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi, 9 (3): 30-39.

Çalışır, G., Uncu, G., 2019. Çocukların Sosyalleşme Sürecinde Bir İletişim Aracı Olarak Kullanılan Masalın Önemi: Kırmızı Başlıklı Kız Örneği. İletişim Bilimi Çalışmaları.

Çarkoğlu, A., Kalaycıoğlu, E., 2009. Türkiye’de Toplumsal Eşitsizlik. Sabancı Üniversitesi, İstanbul Politikaları Merkezi.

Çayır, K., 2012. Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar: Gruplararası İlişkiler Bağlamında Ayrımcılık. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 978-605-399-248-6.

Çelebi, E., 2018. Dil ve Anlamın Doğası Üzerine Bazı Değerlendirmeler. UBAK, 3. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi Bildiri Kitabı, 119.

Çelen, N., 1999. Öğrenme Psikolojisi. İmge Yayınevi 1.Basım, s.163.

Çolak, G., 2019. Toplum Dilbilimi Toplumsal Cinsiyet ve Dil. Bilge Yayıncılık 1.Basım, s.176.

Çıtak, A., 2008. Kadınların Çalışmasına Yönelik Tutum: Cinsiyet, Cinsiyet Rolü ve Sosyo-Ekonomik Düzeye Göre Bir Karşılaştırma. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı.

Dana, D., 2011. The Polyvagal Theory in Therapy. p, 259.

Demir, G.Y., 2018. Dilin Belirsizliği. Pinhan Yayıncılık 1.Basım, s. 170.

Demirbilek, S., 2007. Cinsiyet Ayrımcılığının Sosyolojik Açından İncelenmesi. Finans Politik Ekonomik Yorumlar Dergisi, 511, ss.12-27.

Demirgöz Bal, M., 2014. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Genel Bakış, KASHED, 1(1): 15-28.

Demirtaş, H. A., (2004). Sosyal Sınıflandırma, Kişilerarası Beklentiler ve Kendini Doğrulayan Kehanet. İletişim Araştırmaları, 2(2), s. 33-53.

- Dilbaz ve ark., 1992. Üniversite Öğrencilerinin Cinsellikle İlgili Tutumları. Ankara Tıp Dergisi, Cilt 14 Sayı 1, s.17-24.
- Dilthey, W., çev. Özlem, D., 2012. Hermeneutik ve Tin Bilimleri. Notos Kitap, Üçüncü Basım, s.145.
- Doğan, E., 2014. Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi. Planlama Uzmanlığı Tezi, T.C. Kalkınma Bakanlığı, Ankara, 1-160.
- Doğan, G., 2020. Düşünce İnşacısı Olarak Dilin Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Üzerindeki Rolü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Dolezsar CM, McGrath JJ, Herzig AJ, Miller SB. 2014. Perceived racial discrimination and hypertension: a comprehensive systematic review. Health Psychol. 33:20–34.
- Dowling, C., 2020. Sindirella Kompleksi Çağdaş Kadının Bağımsızlık Korkusu. Afrika Yayınları 1.Basım, s.264.
- Dökmen, Z. Y., 2004. Toplumsal Cinsiyet (Sosyal Psikolojik Açıklamalar). Remzi Yayınevi, İstanbul, s. 240.
- Duby, G., çev. Kılıçbay, M.A., 1991. Erkek Ortaçağ. Ayrıntı Yayınları, Birinci Basım, s. 240.
- Durrence HH, Lichstein KL. 2006. The sleep of African Americans: A comparative review. Behavioral Sleep Medicine. 4:29–44.
- Ecevit, Y., 2011. Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisine Başlangıç. Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, 2-29, Eskişehir.
- Eisenstadt, S.N., 1966. Modernization, Protest and Change. Englewood Cliffs, N.J., s.156.
- Farrington, D., 2005. Childhood Origins of Antisocial Behavior. Clinical Psychology and Psychotherapy, 12: 177–190.

- Eco, U., çev. Atakay, K., 2019. Anlatı Ormanında Altı Gezinti. Can Sanat Yayınları 13. Basım, s.186.
- Eliuz U., 2011. Cinsel Kimlik Paniği: Kadın Olmak. Panic Of Sexual Identity: Being A Woman. Turkish Studies, 6(3),221-232.
- Fine, C., çev. Tanrıyar, K., 2017. Toplumsal Cinsiyet Yanılsaması. Sel Yayıncılık 2.Basım, s.342.
- Freud, S., çev. Öneş, A.A., 1998. Psikanaliz Üzerine. Say Yayınları, 2.Basım, s. 224.
- Fromm, E., çev. Arıtan, A. ve Ökten, K.H., 1990. Rüyalar, Masallar, Mitoslar. Arıtan Yayınevi, İstanbul, s. 248.
- Fromm, E., çev. Kanat, A., 2006. Yanılsama Zinciri, İlya Yayınevi, İzmir.
- Garner, J.F., çev. Evcı, D., 2017. Ötekileştirmeyen Masallar. Dipnot Yayınları 1.Basım, s.133.
- Gennep, A.V., 1982. Celebration: Studies in Festivity and Ritual. Washington, D.C.: Smithsonian Institution Free Press.
- Gezgin, İ., 2007. Masalların Şifresi: Kırmızı Başlıklı Kızdan İlk Günah'a, Sel Yayıncılık, Ankara, s. 128.
- Göktaş, Ö., 2020. Çocuk Oyuncaklarındaki Toplumsal Cinsiyet Olgusu. Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi, II (I), 29-34.
- Göregenli, M., 1965. Ayrımcılığın Şiddeti: Nefret Suçları. Anti-Homofobi Kitabı, Kaos GL Yayınları, Ankara, s. 49-55.
- Göregenli, M., 2012. Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar: Önyargı, Kalıpyargı ve Ayrımcılık. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 978-605-399-248-6.

Görgün Baran, A., Sarıtaş, C. ve Şahin Kütük, B., 2017. Medyada Kadına Yönelik Şiddet Haberlerinin İçerik ve Sunum Açısından Analizi: Beyazgazete.com Örneği. Sosyoloji Konferansları, 55 (2017-1): 107-132.

Grimm Kardeşler, çev. Özbek, B., 2017. Kırmızı Başlıklı Kız. Arkadaş Yayınevi, İkinci Baskı, s.59.

Grzywacz, J., 2000. The social ecology of health: leverage points and linkages. Behavioral Medicine, 26 (3), 101-116.

Hamilton, D. L., Sherman, S. J. ve Ruvolo, C. M., 1990. Stereotype-based expectancies; Effects on information processing and social behavior. Journal of Social Issues, 46(2), s. 35-60.

Heiddeger, M., çev. Ökten, K., 2018. Varlık ve Zaman. Alfa Yayıncılık, 1. Basım, s.640.

Hekman, S., çev. Arslan, H., Balkız, B., 1999. Bilgi Sosyolojisi ve Hermeneutik. Engin Yayıncılık, 1. Basım, s.272.

Hesse, H., çev. Kantemir, İ., 2019. Masallar. Can Sanat Yayınları 11. Basım, s.282.

Hill LK, Kobayashi I, Hughes JW. Perceived racism and ambulatory blood pressure in African American college students. Journal of Black Psychology. 2007; 33:404–421. <http://dx.doi.org/10.1177/0095798407307042>.

Hill, L., Hoggard, L.S., Richmond, A.S., Gray, D.L., Williams, D.P., Thayer, J.F., 2017. Examining the Association Between Perceived Discrimination and Heart Rate Variability in African Americans Cultures Ethnic Minor Psychol; 23(1): 5–14.

Hogg, M.A. ve Abrams, D., 1990. Social Motivation, Self-Esteem and Social Identity. Social Identity Theory: Constructive and Critical Advances. D. Abrams ve M.A. Hogg (der.), Harvester Wheatsheaf, Londra, s.48-72.

Hong, J. S., & Espelage, D. L., 2012. A review of research on bullying and peer

victimization in school: An ecological system analysis. *Aggression and Violent Behavior*, 17(4), 311–322.

İrzık, S., Parla, J., 2020. Kadınlar Dile Düşünce. İletişim Yayınları 7. Basım, s.309.

İçli, T.G., 2016. Kriminoloji. Seçkin Kitabevi, 9. Baskı, s.600.

Johnson T.V., Abbasi A., Master V.A., 2013. Systematic review of the evidence of a relationship between chronic psychosocial stress and C-reactive protein. *Molecular Diagnosis & Therapy*.17:147–164. <http://dx.doi.org/10.1007/s40291-013-0026-7>. [PubMed: 23615944].

Jung, C., 1964. *Man and His Symbols*. London: Aldus Books, Ltd.

Julius, S., Pascual, A.V., London, R., 1971. Role of parasympathetic inhibition in the hyperkinetic type of borderline hypertension. *Circulation*. 44:413–418. <http://dx.doi.org/10.1161/01.CIR.44.3.413>. [PubMed: 5097443].

Kağıtçıbaşı, Ç., 2007. *Kültürel Psikoloji: Kültür Bağlamında İnsan ve Aile*. İstanbul, Evrim Yayınları, 3. Basım, s.296.

Karasar, N., 2007. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Nobel Yayıncılık, 2. Basım, s.368.

Karataş, A., 2020. *Uyuyan Güzel Uyandı*. Nemesis Kitap, 1.Basım, s.232.

Kay, P., & Kempton, W., 1984. What is the Sapir-Whorf Hypothesis?. *American Anthropologist*, 86(1), 65-79.

Kaygan, M., 2019. Siyah Pelerinli Kız'dan Kara Peçeli Cadı'ya: Feminist Masal İncelemesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21;2, s.375-395.

Kaynak, D., 2017. Okul Öncesi Hikâye ve Masal Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Rollerini. *Ekev Akademi Dergisi* Yıl: 21 Sayı: 72.

Keskin, F., Ulusan, A., 2018. Kadının Toplumsal İnşasına Yönelik Kuramsal Yaklaşımlara Dair Bir Değerlendirme. *Akdeniz İletişim Dergisi*.

Koyun, A., Taşkın, L., Terzioğlu, F., 2011. Yaşam Dönemlerine Göre Kadın Sağlığı ve Ruhsal İşlevler. Hemşirelik Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 3(1),67-99.

Köse, E., 2013. Cinsiyet/toplumsal cinsiyet ikiciliği üzerine eleştirel yaklaşımlar ya da doğa “doğal mıdır?”. Doğu Batı Dergisi, 64, 37-52.

Köseoğlu, M., 2018. Kadına Yönelik Şiddet Sorununun Sosyalleşme Süreci ve Toplumsal Cinsiyet Rollerini Çerçevesinde Değerlendirilmesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi Kadın Çalışmaları Özel Sayısı, 19(42).

Küçükkömürler, S., Uğurlu, N.S., 2017. Gruplar Arası İlişkileri Düzenlemede Sosyal Temas Kuramları: Gruplar Arası, Yayılmacı ve Hayali Temas. Nesne Psikoloji Dergisi (NPD), Cilt 5, Sayı 9, Volume 5.

Kuhn, T., çev. Kuyaş, N., 1982. Bilimsel Devrimlerin Yapısı. Birinci Basım, s.276

Lakoff, G., Johnson, M., çev. Demir, G.Y., 2015. Metaforlar Hayat, Anlam ve Dil. İthaki Yayınları 2. Basım, s.338.

Levine, P.A., 2015. Brain and Body in a Search for the Living Past. NORTH ATLANTIC Books.

Lewis, T.T., Cogburn, C.D., Williams, D.R., 2015. Self-Reported Experiences of Discrimination and Health: Scientific Advances, Ongoing Controversies, and Emerging Issues. 11:407-40.

Lippmann, W., 1922. Public Opinion, Harcourt Brace, New York.

Manheim, K., çev. Okyayuz, M., 2002. İdeoloji ve Ütopya. Epos Yayınları 1. Basım, s.336.

Mardin, Ş., 2000. İdeoloji. İletişim Yayınları 6. Basım, s.199.

Merton, R. K., 1948. The self-fulfilling prophecy. Antioch Review, 8, s. 193-210.

Myers HF, Lewis TT, Parker-Dominguez T. 2003. Stress, coping and minority health: biopsychosocial perspectives on ethnic health disparities. In Handbook of

Racial & Ethnic Minority Psychology, ed. G Bernal, J Trimble, K Burlew, FTL Leong, pp. 377–400. Thousand Oaks, CA: Sage

Miller, N., Dollard, J., 1962. Social Learning and Imitation. Yale University Press, p. 488.

Ogden, P., Minton, K., Pain, C., 2006. Trauma and The Body, A Sensorimotor Approach To Psychotherapy. W.W.Norton Company First Edition, p.345.

Ong, J.W., çev. Banon, P.S., 1999. Sözlü ve Yazılı Kültür. Metis Yayınları 2.Basım, s.210.

Orwell, G., çev. Akgören, N., 1999. Bin Dokuz Yüz Seksen Dört. Can Yayınları 2.Basım, s. 250.

Ölçer Özünel, E., 2017. Masal Mekânında Kadın Olmak Masalarda Toplumsal Cinsiyet ve Mekan İlişkisi. Geleneksel Yayıncılık 2.Basım, s.135.

Ölçer Özünel, E., 2003. Türkiye Masallarında Toplumsal Cinsiyet ve Mekan İlişkisi. Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Özvarış Ş.B., 2007. Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet, Kadın ve Sağlık. STED, 16 (3), 6-8.

Parmaksız, A., 2017. Freud Bana Masal Anlatsa. Bilge Yayıncılık 2.Basım, s.208.

Porges, S.W., 2003. The Polyvagal Theory: Phylogenetic Contributions to Social Behaviour. Physiology & Behaviour, 79, 503-513.

Porges, S.W., 2011. The Polyvagal Theory Neurophysiological Foundations of Emotions, Attachment, Communication, Self Regulation. New York, NY:Norton.

Porzig, W., çev. Ülkü, V., 1995. Dil Denen Mucize. Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 276.

Propp, V., 2001, çev. Rifat, M., Rifat, S.. Masalın Biçimbilimi. Om Yayınları, İstanbul, s.218.

- Romano, J.L. & Hage, S.M., 2000. Prevention and counseling psychology: revitalizing commitments for the 21st century. *The counseling psychologist*. 28 (6). 733-763.
- Rothchild, B., 2000. *The Body Remembers*. W.W.Norton & Company. First Edition, p.190.
- Rousseau, J.J., çev. İleri, R.N., 1995. *İnsanlar Arası Eşitsizliğin Kökeni*. Say Yayıncılık 5.Basım, s.224.
- Sancar, S., 2014. *İdeolojinin serüveni: yanlış bilinç ve hegemonyadan söyleme*. İmge Kitabevi, Ankara.
- Sancar, S., 2014. *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*. İletişim Yayınları, İstanbul, s.339.
- Saraç, S., 2013. *Toplumsal Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları*. Atılım Üniversitesi Yayınları, Ankara, s.152.
- Sarı, A., Ercan, C.A., 2008. *Masalların Psikanalizi*. Salkımsöğüt Yayınları 1.Basım, s.144.
- Sarup, M., çev. Güçlü, A.,1997. *Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm*. Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, s.278.
- Saussure, Ferdinand de., çev. Vardalı, B., 1985. *Genel Dilbilim Dersleri*. Der Chmles Bally& Albert Sechehaye, Birey ve Toplum Yayınları.
- Sawyer PJ, Major B, Casad BJ, Townsend SSA, Mendes WB. 2012. The stress response: psychological and physiological consequences of anticipating prejudice in Discrimination and interethnic interactions.
- Scaliter, J., Igleas, D., çev. Denктаş, C., 2017. *Başka Bir Kırmızı Başlıklı Kız*. NotaBene Yayınları 1.Basım, s.26.
- Sezen, İ. S., 2012. *LEGO Oyuncaklarında Toplumsal Cinsiyet Temsili*. Atılım Sosyal Bilimler Dergisi 2 (1), 7-31.

- Sezer, M. Ö., 2019. Masallar ve Toplumsal Cinsiyet. Mutlu Basım Yayın, İstanbul s. 231.
- Sezer, M. Ö., 2012. Masal Masal Matitas, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, s.200.
- Sezgin, D., 2015. Toplumsal Cinsiyet Perspektifinde Sağlık ve Tıbbileşme. Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, Cilt 18, Sayı 1, s,153:183.
- Siegel, D., 1999. The Developing Mind. New York. Guilford Press.
- Siegel, D., 2001. Toward an interpersonal neurobiology of the developing mind: Attachment relationships, “mindsight” and neural integration. *InfantMental Health Journal*, 22(1), 67-94.
- Smith, E.R., ve Mackie, D.M., 1995. *Social Psychology*. Taylor & Francis.
- Stein PK, Pu Y. Heart rate variability, sleep and sleep disorders. *Sleep Medicine Reviews*. 2012; 16:47–66. <http://dx.doi.org/10.1016/j.smr.2011.02.005>. [PubMed: 21658979]
- Strauss, C.L., çev. Demir, G.Y., 2018. Mîit ve Anlam. İthaki Yayınları 4.Baskı, s.72.
- Şimşek H., 2011. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Kadın Üreme Sağlığına Etkisi: Türkiye Örneği. *DEÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(2), 119-126.
- Taylor, S.E., Burklund LJ, Eisenberger NI, Lehman BJ, Hilmert CJ, Lieberman MD 2008. Neural bases of moderation of cortisol stress responses by psychosocial resources. *J Pers Soc Psychol* 95: 197–211.
- Toulmin, S., çev. Arslan, H., 2002. *Kozmopolis*. Paradigma Yayınları 1.Basım, s.306.
- Toplumsal Dayanışma için Psikologlar Derneği (TODAP), 2017. Psikologlar için LGBTİ’lerle Çalışma Klavuzu. TODAP Yayınları, s.145.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015. Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Elma

Teknik Basım, s. 162. Türkiye İstatistik Kurumu (<http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30707>) (Erişim tarihi 05.01.2021)

Türkiye İstatistik Kurumu (https://tuikweb.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=1009) (Erişim tarihi 05.01.2021).

Türkiye İstatistik Kurumu (<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Agustos-2020-33792>) (Erişim tarihi 05.01.2021)

UNDP, 2019. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı İletişim Rehberi, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı.

UNICEF, Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu, AÇSPB, Aile Çalışma Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2019. Afet ve Acil Durumlarda Psikososyal Destek Hizmetleri Saha Çalışanları için El Rehberi, Unicef Türkiye Temsilciliği, s.210.

UNICEF, United Nations International Children's Emergency Fund, 2013. Female Genital Mutilation/Cutting: A statistical overview and exploration of the dynamics of change. 978-92-806-4703-7.

Ültanır, E., 2000. Okul Psikoloğu ve Okul Psikolojik Danışmanlığı Meslekleri: Karşılaştırmalı Bir Çalışma. Milli Eğitim Dergisi, 148, 9-16.

Ünal, A., 2017. Yahudi Geleneğinde Kadının Yaratılışı ve Lilit Efsanesi, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 17(2), 103-115.

Vargel Pehlivan, P., 2017. Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kuramsal Yaklaşımlar: Bir Literatür Taraması. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 31(1) s.497-521.

Weber, M., çev. Auroba, Z., 1997. Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruh. Hil Yayın 5. Basım, s.166.

Weis, H.B., Kreider, H., Lopes, M.E., Chatman, C.M., 2005. Preparing Educators to Involve Families From Theory To Practice. SAGE Publications, 1st Edition, s.216.

Williams, N., 2002. The Imposition of Gender: Psychoanalytic Encounters With Genital Atypicality. *Psychoanalytic Psychology*, 19 (3), 455–474.

Wittgenstein, L., çev. Kanıt, D., 1998. *Felsefi Soruşturmalar*. Küyerel Yayınları, s.256.

Wittgenstein, L., çev. Auroba, O., 2003. *Tractatus Logico-Philosophicus*. Yapı Kredi Yayınları, s.192.

Yenice, M., 2020. *Eşit Masallar*, Odeobank, Can Sanat Yayınları.

Yıldırım, A., şimşek, H., 2006. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık, 11. Basım, s.427.

Yüksel. Ö., 2011. *Bilinçaltımızdaki Masallar: Masallardaki Toplumsal Cinsiyet Rollerine Erich Fromm’la Bakmak*. *Dipnot Sosyal Bilim Dergisi*, 7, s. 10-216.

Zamyatin, Y., çev. Tülek, F., 1996. *Biz*. Ayrıntı Yayınları, 2.Basım, s.180.

EKLER

EK 1. Etik Kurul Değerlendirme Sonucu

ETİK KURUL DEğERLENDİRME SONUCU / RESULT OF EVALUATION BY THE ETHICS COMMITTEE

Covid-19 salgını nedeniyle İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu, 2019-2020 Bahar döneminde teslim edilecek lisansüstü tezlerin onay yetkisini ilgili etik kurul alt komitelerine devretmiştir. / Due to the Covid-19 outbreak, Istanbul Bilgi University Human Research Ethics Committee has transferred its approval authority to the Ethics Board Sub-Committees organized within each graduate program. Thus, the graduate theses to be submitted in the spring semester of 2019-2020 should/must get the approval of the Ethics Board Sub-Committee within their own graduate program.

ETİK KURUL ALT KOMİTESİ DEğERLENDİRME SONUCU / ETHICS BOARD SUB-COMMITTEE EVALUATION RESULT

Bu bölüm lisansüstü tez araştırmaları için ilgili Etik Kurul alt komitesince doldurulacaktır. / This part to be completed by the Ethics Board sub-committee responsible for graduate dissertation studies.

Başvuru Sahibi / Applicant: **Dilşen ÖZDEN TOPUZ**

Proje Başlığı / Project Title: **TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ, AYRIMCILIK VE RUH SAğLIğI İLİŞKİSİ: "KIRMIZI BAŞLIKLİ KIZ MASALININ İNCELENMESİ"**

Değerlendirme Sonucu/ Result of Evaluation

1. Herhangi bir değişikliğe gerek yoktur. Veri toplama/uygulama başlatılabilir./ There is no need for revision. Data collection/application may commence : _____ X _____

2. Ret / Application Rejected : _____

Reddin gerekçesi / Reason of Rejection : _____

Değerlendirme Tarihi / Date of Evaluation: 04.05.2020

Unvanı, Adı, Soyadı / Title, Name, Surname: **Prof. Dr. Ahmet Tamer Aker**

İmza / Signature: